

36

37

38

39

40

40

41

41

42

1701.

35. Skykier, Samuel: De fideicommissorum illustratione
constitutione et dispositione.
36. Skykier, Samuel: De probanda versione crediti.
37. Skykier, Samuel: De prohibitis testari.
- 38^{a-c} Thomaeus, Christianus: De morum cum jure scripto
contentione. 3 Sauml.
- 39^{a-c}. Thomaeus, Christianus: De vera pietate juridica.
3 Sauml.
- 40^{a-f}. Thomaeus, Christianus: De pretis affectionis in res
frangibiles non cadente. 6 Sauml.
- 40^g Thomaeus, Christianus: De pretis affectionis in res
frangibiles non cadente.
- 41^{a, b, c}. Thomaeus, Christianus: De interpretatione bene-
ficiorum principis. 2 Sauml.
- 41^d Thomaeus, Christianus: De interpretatione beneficiorum
principis Accura 1749.
- 42^{a, b, c, d} Thomaeus, Christianus: De terminibus propriis et
libris Germanorum. 1701. u. 1728.

43^{a-f} Thomarius, Christianus : De crimine megalæ -
6 Impl. 1701., 1722 & 1730

44^{a-d} Thomarius, Christianus : De culpa et heresibus Anta
rum præstantia.

DISSERTATIO JURIS PUBLICI. 1701
386
MORUM
CUM
JURE SCRIPTO
CONTENTIO,

QUAM
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,

SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,
DOMINO

FRIDERICO WILHELMO,
REGNI BORUSSICI HEREDE &c. &c.

Publico Eruditorum Examine submittit

JOHANNES FRIDERICUS BACHOV,
LIBER BARO AB ECHT,

PRÆSIDE

DN. CHRISTIANO THOMASIO, Jcto,
CONSIL. REG. BORUSS. ET PROF. PUBL.

Ad diem 14. Octobr. Anni M DCC I.

H. L. Q. C.

HALÆ, Typis CHRISTOPHORI SALFELDII, REGIM. REG.
BORUSS. Typogr.

Dissertatio juris

M O R U M

CUM

**JURE SCRIPTO
CONTENTIO**

RECTORI MAGNIFICENTISSIMO
SERRANUS HERRERO A DOMINIO

FRIDERICO

JOHANNES WERNERUS DE
NON EST, QUOD DICTUR DOMINUS
PANTALONIUS DE TORNABUONI

gandite. Constitutio

prohincum, quod est, in quo continetur
requisita, quod est, in quo continetur
inter, ut impetretur, ut est, ut continetur
ob

SERENISSIME PRINCEPS,
DOMINE CLEMENTISSIME,

Uæ ab ineunte ætate animo insedit,
Serenissimi Nominis Tui submissa
veneratio, a Parentū exemplo mo-
nitisque hausta, & virtutum Tua-
rum, quibus inter Europæ Principes rerum-
que Dominos fulges, splendore mirifice
confirmata: ea nunc demum prodire in lu-
cem, hominumque se exponere oculis,
omnem impatienter ferens moram, gestit.
Non est, quod dubites, DOMINE CLE-
MENTISSIME, eo Te Tuarum ditionum
gaudere munimento, quod firmissimum
præstantissimumque esse, magno consensu
rerum civilium magistri condocent, benevo-
lencia Tuol Imperio subjectorum; cum omnes

clementiæ prudentiæque Tuæ uberrimis,
quos quotidie percipiunt, fructibus, permoti,
tenerrimum animo erga Te jam pridem con-
ceperint amorem. Hunc autem maximum
fane in iis esse oportet, quibus concessum
est paulo proprius ad hoc iustitiæ, modera-
tionis, omniumque virtutum magno Princi-
pe dignarum templum accedere, cum lucu-
lentissima certissimaque veræ & non fucatæ
virtutis documenta in Te conspiciunt. Quis
ergo meus in Te animus esse debeat, quanta
virtutum Tuarum admiratione percussus,
quanta veneratione perusus, facile ipsemet
intelligis, SERENISSIME PRINCEPS,
& ego quoque si dissimulare hoc vellem, tan-
to majori me obstringerem crimine, quanto
longius, cum publice hoc profiteor, ab omni
adulationis suspicione sum remotus. Nec
ægre feres, scio, hunc a me publica quadam
significatione prodi animum, qui boni quo-
que principis esse ducis, in quo Te minime
falli res ipsa docet, delectari civium in rerum
Dominum studiis, nec aspernari, quæ sui af-
fectus

fectus devotiq; animi extare volunt monu-
menta. Rursus tamen nec ludicris aut inani-
bus Te capi, exploratum cognitumqve ha-
beo, qui illorum mos est, qui regnandi gen-
tiumque fata dispensandi artes ignorantes
amore prosequuntur, qui odio digni erant,
in minimis ponentes, qui præ cæteris placere
debebant. Non potest namque hoc in illum
cadere, quem vel minima suorum cura tan-
git, ne dicam, qui totum se civium ditionum-
que a DEO sibi concreditarum, commodis
promovendis consecravit, quæ propria Tua
& peculiaris laus est. Illorum contra Tibi
probanrur studia, qui, quod rectum quodque
honestum est, sectantur, qui posthabitis suo-
rum commodorum rationibus, comuni omni-
um saluti patriæque rebus & conservandis &
stabiliendis se ipsos & labores suos vigiliasque
dicant. Ex quo etiam statim, quæ meæ essent
partes, si Tibi, DOMINE CLEMENTISSI-
ME, haud displicere vellem, intellexi, non in
otio transigere vitam, aut iis artibus, quæ deli-
ciis saltem Principum vel externo aulæ splen-

dori

dori augendo inserviunt, sed honestati cum primis bonæq; litare menti, & litteris excolere animū, & perpolire, & ad civiles actus atq; negocia rite administranda aptum reddere. Hoc ergo mihi datum, imo injunctū credidi, quamprimum per ætatem rationes mecum subducere, meisq; ipse consulere rebus potui, ut voluptatum blandimentis pariter ac sinistris atq; ineptis illorum judiciis, qui animum ad honesta erudire turpe & generosa mente indignum censent, se ipsos ingenuæ & generosæ mentis valde inopes demonstrantes, procul faceflere jussis, litterarum strenue invigilarem studiis, iisque sacris operarer, quæ sui contemptum nunquam non per totam vitam ulcisci mirifice solent. Ad quod non magis arcano quodam naturæ instinctu, monitisq; & cohortationibus parentum, quam incredibili desiderio, Tibi, **SERENISSIME PRINCEPS**, me probandi, me adductum, lubens profiteor. Nec mei hæcenus me pœnituit instituti, qui, quo diligentius litterarum pertractavi studia, eo certior factus sum
ad

ad commoda Principis augenda, gloriamq;
Ejus tuendam, imo res omnes rite pruden-
terq; administrandas, hunc demum idoneum
esse, qui non hospitem plane aut rudem ex
bonarum mentium officinis, domum secum
retulit animum. Non equidem tam mihi ipse
placeo, ut eum, ad quem & vota & labores
mei comparati fuerunt, me consecutum esse
finem affirmare ausim: certissimum namq;
hoc esset argumentum, me ne primis quidem
veræ sapientiæ elementis initiatum esse: nec
tamen omne me frustra consumfisse tempus,
litteris bonisq; artibus destinatum existimo.
Cum vero probe intelligam, quam lubricum
sit, sua hic stare sententia, aliorum me com-
mittere iudicio, edito levissimo hocce aca-
demicorum studiorum specimine, nec a re-
bus meis, nec ab ætate alienum duxi. Hoc
autem cum nemini sacrum esse jure meritoq;
debeat, quam illi, cui tum cætera omnia, quæ
a mortalibus proficisci possunt, tum ipsum
quoq; animum, qui ad colligendos hosce ex
litteris studiisq; bonis fructus me impulit, de-
beo

beo, Tibi SERENISSIME PRINCEPS,
DOMINE CLEMENTISSIME, quicquid
demum hocce est, quod quam leve sit, ipse
quam rectissime intelligo, offero, consecro,
devo veoque, in æternum submissi cultus ob-
sequiique monumentum. Fateor, nihil in hac
qualicunq; commentatione occurrit, quo ad
singularis eruditionis & ingenii excellentis
laudem assurgere queam; dubitare Te tamen,
DOMINE CLEMENTISSIME, non finet,
me reliētis procul vanis & inutilibus, iis po-
tissimum litteris animum imbuiere conatum
esse, ex quibus aliquando usus aliquis ad plu-
res, maxime autem ad Tuas quoq; ditiones
redundare potest. Atque hoc si obtinero,
omniū meorum me damnatum votorum exi-
stimo, quorum huc tandem summa, precibus
quoque quotidianis supremo Numini comen-
danda redit, ut secundos semper prosperosq;
rerum experiaris successus, & lætus omnique
felicitatis genere abundans, quam diutissime
rebus mortalium interfis.

DISSER-

DISSERTATIO JURIS PUBLICI.

MORUM
CUM JURE SCRIPTO CONTENTIO,

§. I.

Varie se torquere solent Interpretes *Occasio di-*

Juris Romani in exponendis textibus *putationis.*

quæ de comparatione legum scripta-
rum & consuetudinis agunt. Dicit enim
Julianus *l. 32. pr. de legibus: in his causis*

demum, de quibus non utamur legibus scri-
ptis, id custodiri oportere, quod moribus & consuetudine in-
ductum est, & tamen statim addit §. 2. In veteratam consue-
tudinem pro lege non immerito custodiri: & mox; ipsas leges
non alia ex causa nos tenere, quam quod judicio populi receptæ
sint: item: rectissime receptum esse, ut leges non solum suffra-
gio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetu-
dinem abrogentur. Imperator vero Constantinus l. 2. C. qua
sit longa Consuet. profitetur: Consuetudinis equidem ususque
longævi non vilem esse auctoritatem, verum non usque adeo sui
valituram momento, ut aut rationem vincant, aut legem.
Sunt etiam alii, qui tantam esse vim consuetudinis sibi

A

per-

persuaserunt, uti etiam in Monarchia legum efficacia ab approbatione subditorum dependeat, adeoque ante omnia doceri debere volunt ab eo, qui vel legem vel statutum, etiam a Principe confirmatum allegat, utrum lex vel statutum sint usu recepta. Alii contra legem a sola principis voluntate pendere adstruunt, & ita ad sui efficaciam nequaquam requirere approbationem populi, quinimo, etsi probetur, legem usu non esse receptam, vel tamen illam probationem non impedire debere judicem, quo minus pro lege pronuntiet, vel certe tum præsumendum esse, quod princeps voluntatem suam mutaverit. Alii leges scriptas non usu seu desuetudine sola tolli posse cum Juliano statuunt; alii contra Julianum intellexisse per desuetudinem affirmant non simplicem legis non usum sed usum contrarium. Ut denique antinomiam tollant inter legem Juliani & legem Constantini, alii tempora liberæ Republicæ jubent distinguere a temporibus Monarchicis, ad illa respexisse Julianum, ad hæc Constantinum; alii Constantinum explicant, quod consuetudo non vincat legem subsequenter, vincat tamen præcedentem; alii docent, quod nec præcedentem vincat, si modo expresse contrariam consuetudinem improbet; alii aliter nodum solvere conantur. Plerique vero ex his juris Romani Doctoribus in proponenda ista doctrina multum quidem afferre solent notitiæ legum Romanorum, at civilis prudentiæ parum, ex cujus tamen fontibus doctrina ista erat deducenda. Atque id vel inde apparet, quod totam doctrinam de jure consuetudinis & observantiæ, seu de differentia inter jus scriptum & non scriptum, axiomatibus suis & brocardicis ac requisitis ita confusum reddiderint, ut vix ulla assertio in ea reman-

remanerit, quæ cum traditis veræ ac sanæ philosophiæ, cujus tamen se sacerdotes esse cum Ulpiano gloriantur, conveniat, ut latius hæc omnia deduxit Dominus Præses in *dissertatione de jure Consuetudinis & observantia*. In qua etiam utrumque textum & Juliani & Constantini periphrafi succincta exposuerit, & de variis illis Doctorum sententiis breviter sententiam suam dixerit, visa tamen mihi fuit illa doctrina de contentione Morum cum Jure scripro non indigna, de qua, dum abitum ex hac Alma Fridericiana paro, loco speciminis diligentia meæ & profectuum, disquirerem ulterius.

§. II.

Neque ab initio mirabitur benevolus Lector, quod *Cur dissertatio hac ad jus publicum se relata.* Cur dissertatio hac ad jus publicum se relata. mentarii ad Institutiones & Pandectas & Codicem loquuntur, qui uno ore ad Jus privatum manuducunt, in titulo ad jus publicum retulerim. Præterquam enim, quod etiam in Jure Justiniano agatur de Jure publico, id utique in confesso est, doctrinam de legibus non pertinere ad controversias privatorum, de meo & tuo disceptantes, sed respicere statum publicum & nexum imperantium aut parentium. Accedit, quod etiam scriptores Juris publici sæpe in doctrina hujus quæstionis hæsitasse deprehendam, dum erroneas quasdam doctrinas, alias fati palpabiles, vel ex sola aut præcipua hac ratione dediscere nolint, quod videant, pro iis facere leges quasdam publicas Imperii Germanici non expressis legibus aliis abrogatas, aut quandoque etiam aliis legibus publicis novioribus repetitas. Itaque ut in exponendis fontibus hic unice respiciam ad doctrinam civilem & jus Gentium publicum, offensurus, qua ratione mores etiam in Re-

publica Monarchica possint variis ex causis prævalere legibus, & quam dilucide sapientes Græci ac Romani, aliorumque populorum veritatem hujus assertionis agnoverint; ita in ostendendo usu doctrinæ paucis excurram ad controversias illustres Juris publici Germanici, ex istis exempla petiturus illustrantia veritatem thesium mearum. Quare nemo a me ulterius expectabit, ut testimonia ex Jure Justiniano aut Interpretibus hujus juris afferam, cum non mihi solum, sed & plurimis cordatioribus hodie satis constet, jus Justinianicum in doctrina Civili & Jure Gentium exiguum, in Jure vero publico Germanico nullum habere usum. Et loco interpretum juris Romani convenientius erit alios melioris notæ scriptores Romanos & Græcos subinde in medium proferre.

§. III.

Summa dicendorum.

Tria genera contentionis morum cum jure scripto.

Et si vero ea, quæ ab initio diximus ostendant, Jctos in isto dissensu ad duplicem potissimum respicere morum contentionem cum jure scripto, si videlicet lex scripta consuetudinem tollere nequeat, aut a consuetudine tollatur, id est, si vel in usum venire nequeat ob nimis radicatum consuetudinem præsentem, aut in usu esse definit ob mores subsequentes contrarios aut plane diversos; non peccabimus tamen credo, si in disquisitione præsentem addamus tertium & quidem præcipuum contentionis membrum, in quo mores non legibus saltem quibusdam, ut in modo memoratis duobus casibus fiebat, sed omni plane juri scripto controversiam movent. Nam non minus fuit ab eruditis disputatum, an præstet moribus, an legibus scriptis uti in Republica. Igitur ordine dicemus de singulis, primo de contentione morum

rum cum jure scripto in universum, tum de contentione
 morum cum lege scripta, quæ mores tollere vult, deni-
 que de contentione morum legem tollere intenden-
 tum.

§. IV.

Primum contentionis genus quod attinet, ante omnia moneo, distinguenda esse in statu quæstionis, quæ observari a pluribus esse confusa. Non absoluta quæstio est, an leges vel mores boni sint, vel mali, sed comparata, utrum altero sit melius intuitu Reipublicæ. Quem admodum enim nullum est dubium, dari pariter leges bonas & malas, uti mores vel boni vel pravi sunt, ita non putandum est, acsi ii, qui moribus in hac controversia præ legibus favent, scriptas leges detrimento esse Reipublicæ asserant, cum gradus sint inter bona, & bonum minus non ubique induat naturam mali. Nam haud dubie qui leges scriptas præferunt moribus, propterea non debebant mores aut carentiam legum scriptarum asserere esse damno Reipublicæ, etsi nonnulli, ex neglecta hac observatione id faciant. Dum vero Rempublicam hic considero, Monarchiam non excludo, sed & hac disquirendum esse puto: Utrum melior sit status, ubi Reges absque jure scripto omnia manu gubernant, an ubi leges scriptæ modum, secundum quem Rex pronuntiaturus sit, & quem, ceu normam sequi debeant judices inferiores, præscripserint? Porro nec id omittendum erit, non solum hic comparandas esse leges & mores ad Rempublicam, sed & intuitu Reipublicæ mutuam comparationem esse instituendam ad leges seu mores: Utrum nempe præsumendū sit, melius esse, constituta Respublica si moribus solum utatur absque jure scri-

Prima quæstio: An præferendi sint mores in genere legibus scriptis. Notanda quoad statum controversiæ.

scripto, an vero si insuper leges scriptas habeat. Unde si mutuam hanc collationem Reipublicæ & legum accuratius paulo pensitare velis, is evadet distinctior, quam vulgo formatur, status controversiæ. Utrum mores, an vero leges sint bonum Reipublicæ ordinarium an extraordinarium? Adeoque quæstio hæc resolvetur in duas. Primo: Quodnam sit Reipublicæ sanæ bonum, utrum leges scriptæ an mores? Deinde: An Reipublicæ ægro- tantis medicina aptior sint mores non scripti, an leges scriptæ? Hæc si in prima contentione morum cum jure scripto observata sint, credo non difficulter rem expedi- ri posse, etsi alias non sim nescius, nullas quæstiones esse difficiliore determinatu quam comparativas, cum in his facile in utramque partem quid differi possit.

§. V.

Prestat rem- publicam bo- nis moribus uti, quam bonis legibus, Etsi igitur non desint autores pro utraque senten- tia, quos nec allegare omnes expediet, cum evolvendi eos tempus nobis non sit, (*vide interim quos allegat Besold. Op. Polit. lib. 6. p. 128. seq. conf. Bernegg. quest. ad Tacit. de mor. Germ. qu. 112. & 113.*) doleo tamen valde, quod videam, non solum Reverendos Theologos, sed & eximios Jctos ac Philosophos Legibus scriptis præ moribus & pal- mam dare, & in jus non scriptum tanquam omnino res mala sit, invehere. Si distinctionem boni in ordinarium & extraordinarium (expositam a Domino Præsidi *part. 1. Ethic. c. 7.*) non neglexissent, (quod tamen com- muni vitio seculi magis, quam ipsis proprie adscri- bendum est,) & si simul cogitassent, quod bonum extraordinarium sit malum ordinarium & vice versa, seu quod medicina noceat homini sano, & quod ea quæ homini sano salubria sunt, noceant ægro:

ægotanti, haud dubie falsam sententiam pro vera non defendissent. Itaque ne eundem nævum committam, ita distinctius meam sententiam de prima contentione morum & juris scripti licebit efferre: Boni mores in societate quacunque & ita etiam in civitate indicant, societatem illam esse sanam, & quamdiu in hoc sanitatis statu manet, non opus habet legibus scriptis. Quod si vero respublica valde ægotet, & malis moribus sit penitus infecta, tunc rarissime emendari potest per leges non scriptas, sed magis conducit, si scribantur leges, etsi & hæc medicina sit plerumque insufficientis, & præstet malos mores per bonos mores ejici absque lege scripta, quemadmodum mali mores ejecerant bonos absque scripta lege. Quæ omnia si in compendium velis redigere; illa inde nascitur propositio: PRÆSTAT, REMPUBLICAM BONIS MORIBUS UTI, QUAM BONIS LEGIBUS.

§. VI.

Atque ut omne ea de re tollatur dubium, age videamus originem legum scriptarum, & utrum boni mores antiquiores sint bonis legibus, an hæc illos antiquitate vincant. Quod si enim boni mores legibus scriptis sunt antiquiores, & per eos bene se habuit respublica, patet, quod Respublica ad beatitudinem suam non opus habeat scriptis legibus, quod si contra statim ab initio Rerum publicarum constitutarum leges in scripturam redactæ fuerunt, & adeo ne ad momentum quidem Civitates sine legibus scriptis commode subsistere potuerunt, valde evidens reddetur præstantia juris scripti præ moribus.

§. VII.

§. VII.

*Qua in re
præferenda
est historia
sacra histo-
riis Græco-
rum vel Ro-
manorum.*

Ut autem & hic quid sani proferamus, non imitabimur pravos mores eruditorum, in rerum originibus exponendis ad antiquas Græcorum & Romanorum fabulas fere unice, certe primario, provocantium, aut etiam sæpe, quæ ipsi Græci ac Romani satis perspicue de origine rerum speciali intuitu gentis suæ tradunt, ex nimia superstitione ad origines totius generis humani extendentium, quia videlicet iis omnia sordent, quæ non Græca & Romana sunt, ita ut & sputa Græcorum & Romanorum præferant saluberrimis aliorum populorum doctrinis. Nec imitabimur tamen etiam Legulejos, aut Rabulas vel viros alias obscuros, qui ultra Locos communes, Tabulas aut manuscripta sua vel etiam Glossatores & Compendia non sapiunt, & antiquitates pariter Græcas & Romanas tanquam ad studia legum nihil aut parum pertinentes alto supercilio contemnunt. Medium tenuere beati. Ducem in hac re sequemur historiam sacram, qua præstantiorem in doctrina de rerum originibus librum non habemus. Ex hac postea partim Græcorum & Romanorum errores refutabimus, partim facem accendemus iis, quæ apud Græcos aut Romanos vel vera tradita sunt, vel umbram saltem aliquam veritatis retinuerunt.

§. IIX.

*Respublica
antediluvia-
na jure non
scripto per-
petuo fuere
nise.*

Igitur ut ante Rempublicam haud dubie leges scriptæ non fuere, (in familia siquidem legibus scriptis non esse opus mox dicenda docebunt,) ita sacræ literæ ostendunt, & Dn. Præses *in lectionibus publicis de jure decori est in disputatione nuperrima de liberis & servis*, amplius docuit, civitatem primam non ex ductu naturæ, ut Philo-

losophia Aristotelica haftenus in Academiis voluit, nec
 ex metu justo improborum, ut alii putarunt, sed a cor-
 rupta ratione Caini & metu injusto proborum ortum
 duxisse. At in Republica Cainitica maxime verosimile
 est longo tempore, uti in prima origine aliarum Rerum-
 publicarum factum esse mox videbimus, omnia manu
 regia & ex arbitrio Caini ac seniorum fuisse gubernata,
 præprimis cum ratio ostendat, primam rempublicam
 necessario valde fuisse simplicem, sola agricultura ac re-
 pecuaria contentam, pedetentim vero magis magisque
 cultam. Quo simplicior autem respublica est, eo simpli-
 ciores mores habet, quo simpliciores vero mores ha-
 bet, eo minus indiget legumlatione. Nam quo simpli-
 ciores sunt mores, eo minus corrupti sunt, & quo mora-
 tiores gentes fuerunt, eo magis depravati fuerunt eorum
 mores, unde jam alibi notavit Dn. Præses, (*in not. ad Mon-
 zamb.*) barbaras gentes semper fuisse virtuosiores mora-
 toribus populis, quod & insuper autor libri sapientiæ, ubi
 de diversis idololatriæ speciebus agit, & Divus Paulus
 Apostolus in Epistola ad Romanos prioribus capitibus
 demonstrant. Boni vero mores non opus habent legi-
 bus vel scriptis vel alio more publicatis, sed pravi. Porro
 etsi nullam sit dubium, Respublicas Cainitarum pede-
 tentim, potissimum vero tempore Jabalis, Jubalis, & Tu-
 balcaini moratiores & ob dicta etiam pejores fuisse fa-
 ctas, & præterea verosimile sit, successu temporis etiam
 progeniem Sethi seu Filios Dei, cum se cum filiis Adami
 seu posteris Caini matrimoniis jungerent, & viros
 autoritate præditos, stilo vulgari gigantes & tyrannos,
 progenerarent, autores novarum rerumpublicarum
 factos fuisse, atque ita malitia magis magisque crescens
 freno

freno legum habere opus incipiebat, quia tamen nulla scribendum erat peritia, non poterant etiam leges illæ primæ in scripturam redigi, sed valde probabile est, eas saltem memoriæ esse mandatas, atque per traditionem opè canticorum ad posteros translatas. Ergo omnes Respublicæ ante diluvii tempora perpetuo jure non scripto usæ fuerunt.

§. IX.

*Eadem de
Rebuspubli-
cis post dilu-
vium dicen-
da sunt, us-
que ad tem-
pora Mosis,*

Post diluvium docent sacræ literæ, & ostendit ratio Noachum in familia sua tanquam patremfamilias non opus habuisse legibus scriptis, leges vero, quas vulgo Noachidarū vocant, & de quibus integros libros scripsit honos Britannia, Seldenus, quarumq; fragmenta leguntur *Gen. IX.* à Deo absque scriptura fuisse voce publicatas, & probabiliter iterum canticis comprehensas, atque sic ad posteros trasmittas, cum nullus sit melior modus, res antiquas per traditionem ad posteros propagandi, quam si res memoranda canticis comprehendatur. Et quamvis nullum sit dubium, aucto genere humano, Respublicas mox iterum fuisse ortas non solum in posteritate Chami & Japeti, sed & in Semi posteris, eadem tamen rationes, quas in paragrapho præcedente de rebus publicis antediluvianis adduximus, svadent, etiam in rebus publicis postdiluvianis usque ad tempora Mosaica nullum fuisse usum legum scriptarum, quia eadem subest ratio initii & augmenti Rerumpublicarum, transitus videlicet à simplicitate ac barbarie ad elegantiam morum & luxuriam, defectus item omnis scripturæ.

§. X.

*Moses pri-
mus legum
scriptarum,*

Moses igitur primus legum scriptarum conditor est, quia primus scripturam & scribendi artem invenit. Nec

Nec obstat, quod Autore Deo leges illas scriptas condiderit, nam & autore Deo mores non scripti, boni videlicet & non depravati, ad hæc usque tempora obtinuerant, unde & de Abrahamo Deus pronunciat, quod jura & mores, (non leges scriptas) docturus sit progeniem suam. *Gen. XII. 19.* Magna igitur ratio subesse debet, cur Deus per Mosen uno eodemque tempore, quo scripturæ Autor fuit, simul autor fuit legum scriptarum, adeoque scriptura nonnisi propter leges videatur esse inventa. Sed quæ alia esse potest, quam quod mores populi Israelitici ita fuerint in Ægypto depravati, ut nulla spes fuerit, bonos mores rursus potuisse introduci per bona exempla, cum hæc & fuerint paucissima, & exemplis prævis eorumque infinito numero facile fuerint suppressa. Multo minus Cantica poterant finem antiquam obtinere, cum nemo esset, qui cantica de moribus Deo placentibus vellet discere & ad posteros propagare, cum omnes cerebra sua replevisent hieroglyphicis Ægyptiorum pessimos mores significantium, & canticæ etiam talia amarent præ canticis bonis. Nam & hodieum ita comparatum est cum genere humano, ut qui cantilenas amatorias ac similes amant, has potius doceant liberos suos quam cantica sacra. Hinc & Moses non simpliciter proponebat leges scriptas, sed jussu Dei magno cum apparatu & terrore miraculoso prius genti Israeliticæ incusso. Et cum Deus initio leges paucas vellet populo proponere, nil nisi amorem Dei & proximi inculcantes, per horrendam tamen vitulationem Deus ad justissimam iram permotus, dedit iis plurimas leges, primario eo respicientes, ut variis & infinitis ceremoniis, purgationibus &c. durities populi aliquo saltem modo

conditor necessariorum ob nimis corruptos mores populi Israelitici.

coerceretur & ab idololatria eique coherentibus moribus pessimis avocaretur, quæ adeo cum essent prioribus legibus paucis multo imperfectiores, & ad finem obtinendum non ita perfecte aptæ, ut in hominibus probis sunt boni mores aut in hominibus saltem emendabilibus pauca eaque simplicissimæ leges, Deus ipse apud Ezechielem vocat præcepta & statuta non bona, *Be fold. op. Polit. lib. 6. p. 134. Spencerus de legibus ritualibus.*

§. XI.

Sed insufficientiam tamen ad restaurandos bonos & sanctos mores, quorum recuperationem absque legibus scriptis demum Christus docuit.

Et usque adeo hæc leges scriptæ etsi ad restringendam majorem depravationem summe necessariæ, ad restaurandos tamen bonos mores a sanctis Patriarchis tam ante, quam post diluvium sancte custoditos, & ad reparandam talibus moribus coherentem tranquillitatem animi, & summam humani generis felicitatem, ita non fuerunt aptæ ac sufficientes, ut non solum ea de re testetur historia Mosaica, sed & insuper omnes divinorum Prophetarum correctiones, & ipsa Christi ac Apostolorum admonitiones & doctrina idem sæpissime inculcent; infinitas videlicet historias proponentes inobedientiæ ac rebellionis populi Israelitici, sed & displicentiam Dei super observatione rituum externorum, quam finem suum non obtinentium, partim etiam expresse insufficientiam Legis Mosaicæ ad veram beatitudinem acquirendam inculcantes. Venit itaque Christus reparaturus veram generis humani felicitatem, non novus Legislator, neque divino nomine scriptas leges proponens, sed Doctor novus primævæ felicitatis per Adam amissæ & per posteros ejus cum majori infelicitate magis magisque permutatæ, ad sanctissimos mores humilitatis & mansuetudinis seu tranquillitatis fan-

sanctissimo suo & divino exemplo adhortans & spem faciens certam, non obstante intima singulorum hominum corruptione, eam tamen per vivam in ipsum ipsiusque meritum fiduciam obtineri posse, atque de inchoatione hujus felicitatis etiam in hac vita mores suorum discipulorum sanctos, atque primorum Sanctorum Patriarcharum æmulos, & ipsius exemplum sequentes, testaturos esse, plus videlicet valere bonos mores ex amore boni profluentes quam hypocriticam vitam ex metu pænæ legibus divinis scriptis dictatæ derivatam. Omnia hæc jam suo tempore prophetico spiritu in summam contraxerat vir secundum cor Dei (ab ipso divino spiritu, non a gnathonibus & parasitis hujus mundi sic vocatus) David Ps. 51. v. 18. & 19. *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem, utique holocaustis non delectaberis. Sacrificium, Deo acceptum, est Spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum, Deus, non despicies.* Vide omnino, quæ ad istum Psalmum commentatus est B. Lutherus in ejus enarratione jam auspiciis *Serenissimi Principis RUDOLPHI AUGUSTI, Brunsvicensis, ac Luneb. Ducis; Domini nostri Clementissimi* ex authographo iterum recensita p. 39. 40. 41. 43. 44. 57. 58. 59.

§. XII.

Demonstravimus, ut puto, per discursum de origine legum scriptarum omnia & singula simul verba, quæ supra in fine §. 5. in proponenda sententia nostra paulo prolixius adhibuimus, atque si iterata vice exponendo, utrum in iis, quæ a §. 6. *bucusque* dixi, vel minimum possit remanere dubium, nihil deprehendo, quod ulteriori declaratione indigeat, quam quod aliquoties dictum fuit, scripturæ nullius usum ante Moysen fuisse.

B 3

*An primus
Moses scri-
bendi artifi-
cium & lite-
ras inven-
erit? Rationes*

fuisse. Quod sane uti maximi momenti in præsentia demonstratione esse videtur, cura evidens sit, si nulla scriptura fuerit, nullas etiam fuisse vel esse potuisse scriptas leges; ita etiam maximum momentum eidem decedet, si hæc assertio esset falsa. Falsa autem videtur esse, imo falsissima, si communem opinionem eruditorum respicias, docentium, Adamum statim literas invenisse, atque Sethum observationes Astrologicas duabus statuis inscriptisse, æneæ & lapideæ, item Enochum propheticum scriptum reliquisse, cujus fragmenta non solum Patribus Christianis primorum seculorum fuerint cognita, sed & nostris temporibus à viris antiquitatum scrutatoribus in lucem è tenebris protracta, ad quod etiam provocet disertè Judas Apostolus in Epistola,

§. XIII.

*Rationes de-
cidendi.*

Sed nihil mutò. Nam variis argumentis ostendi potest, literarum usum ante Mosis tempora nullum fuisse. Initio quidem conveniunt omnes Theologi, quod divinæ veritates ad Mosis usque tempora conservatæ fuerint per traditionem, cujus assertionis nulla verisimilis ratio reddi posset, si scriptura fuisset in usu. Deinde Moses nullum librum citat, qui scriptus fuerit ante ejus legem, sed meminit saltem quorundam canticorum, quæ tum temporis in usu erant, ut è memoria non exciderent facta notabilia. Denique nullibi ante Mosen fit literarum mentio aut scripturæ, ubi tamen, si ea fuisset in usu, maxime eidem fuisset locus. Cum Abrahamus Eleazarum mitteret in Mesopotamiam, ut Isaac uxorem inde adduceret, nullæ literæ ei datæ sunt, ad arduum hoc negotium consummandum, sed ipse

ipse oretenus saltem jussu Domini sui proposuit, *Genes. 24.* Cum Jacob & Laban monumentum extruerent reconciliationis suæ, *Genes. 31.* cum Isaac nomina imponeret puteis inventis, *Gen. 26.* cum Jacob erigeret columnam in Bethel, ubi Deus ipsi apparuerat in visione, *Genes. 28.* nullius inscriptionis fit mentio. Cum fratres Josephi in Ægyptum proficiscerentur & cum Joseph unum ex iis loco obfidis retineret, ut reliquos adigeret ad simul afferendum Benjaminum, nullæ ab his producebantur literæ à Jacobo patre scriptæ, neque Josephus scribebat patri, cum ipsum curaret ad se adduci. Et maxime à vero dissimile est, Josephum hominem piûm & moratum tam indecore se gessisse, & ne verbum quidem scripsisse Jacobo, ut ei per literas fidem faceret de vita sua, si scriptura fuisset in usu, unde nec Jacobus volebat credere filiis, usque dum videret apparatus à Filio ad iter commodius aggrediendum simul transmissum. *Genes. 42. 43. 44.* Videatur pluribus hæc demonstrans eruditus scriptor Gallus Jaquelotius *de existentia Dei lib. 1. cap. 23. p. 288. seq.* ubi simul prolixius ad objectiones paragrapho præcedente formatas & ad alias, de libro Jobi, & quod à Mose citetur liber bellorum Domini *Num. c. 21. v. 14.* eleganter respondet. *Conf. eund. cap. 20. p. 241.* & quæ jam alibi docuit Dominus Præses *in observ. Select. T. 1. obs. 19. §. 910. 11.*

§. XIV.

Videamus jam quid sanum remanserit in tabulis Philosophiæ Ethnicæ aliorumque scriptorum Græcorum & Romanorum eidem subnixorum, Epicurus & ejus affecta Lucretius communiter taxari solent, quod originem omnis juris in sola utilitate ponant, eamque rationi

Comparata cum doctrina nostra opinionibus Gentilium, Nimirum Epicuri.

rationi naturali opponant. Sed quemadmodum alias Philosophiam Epicuri à calumniis Stoicorum aliorumque non infelicitè defendit Gassendus, ita & in hac re erudite suppetias tulit eidem Philosopho in *commentario ad Libr. 10. Diogenis Laertii part. 2. p. 183. seq.* Interim non diffitendum, Epicuri philosophiam misere errasse in assignanda origine legum conditarum, dum multas fabulas de seculo aut eo, argenteo, & ferreo hic textit Lucretius excerpras a Gassendo *d. l. p. 186. seq.* Qua in re tamen non deterior est aliis sectis, nam & Platonici & Aristotelici & Stoici, ut mox videbimus, æque ineptiunt. Confer interim, quæ ex Porphyrii libro de abstinentia carniùm excerptis idem Gassendus *d. l. p. 188. seq.* Id tamen non imprudenter dixit Epicurus, apud *Stobæum Serm. 41. Positæ sunt leges in sapientum gratiam, non sane ne injuste agant, verum ne injuste in ipsos agatur.* Cum quo convenit Menandri illud apud eund. *Stobæum Serm. 9. si justus es, pro legibus mores erunt*, id quod non multum alienum est ab eo, quod Paulus inculcat *1. Tim. 1. justo non esse legem positam. vid. Gassend. ibid. p. 198. b.* Idem innuit Salustius de bello *Catil. Malos mores peperisse bonas leges conf. Alex. ab Alex. dier. genial. l. c. 14. p. m. 609.*

§. XV.

Platonis,

Plato in *Minoe seu de lege f. m. 567.* de optimo legislatore dum inquit, Lacedæmoniorum leges Lycurgum ante 300. annos, ad tempora Platonis computatos, ex Creta hausisse ait, ex legibus videlicet Minois & Rhadamanti, filiorum Jovis & Europæ. Cum vero Poëtæ Tragici Rhadamantum quidem justum Virum fuisse tradant, Minoem autem ut agrestem, durum atque injustum traducant, ostendit Plato ex Homero

&

& Hesiodo, tanquam locupletioribus testibus præ cunctis Tragicis, quod Minos annos novem cum Jove disciplinæ gratia collocutus sit, & quod idem ab Homero ut Judex mortuorum inducatur, cum tamen nihil horum dicatur de Rhadamanto, causasque ostendit, cur Minos apud Poëtas Atticos male audiat, quia nempe civitati Atheniensium, etiam tum temporis vel maxime Poëtis omnis generis, & magnam partem Tragicis refertæ, Minos bellum intulerit. Ut adeo Poëtæ Tragicæ & patriam & se contumeliis istis in Minoa jactis ulcisci voluerint. Unde concludit Plato, Minoëm & Rhadamantum omnium præscorum LLatorum excellentissimos fuisse, & ex hoc loco Platonis postea incaute descripserunt reliqui, qui Minoëm & Rhadamantum primos LLatores faciunt. Nos autem, ut historiam sacram merito fabulis & Platonicis & Homericis præferimus, & Homerum, (fremant licet Poëtæ & Pædotribæ, ac qui Philologorum honestum nomen adhuc hodie male usurpant,) non aliter consideramus, quam Coryphæum aliquem Phonaſcorum Noribergensium, *der Meisier-Sänger* / (& adeo Johannem Saxonem, Sutorem Noribergensem, jure meritoque suo titulum Homeri Germanici sibi vindicare putamus, Homerum autem, si absque adulatione rem consideremus, nihil sua virtute convenientius prætere posse arbitramur, quam ut vocetur Græcorum Saxo, *der Griechische Hans Sachs*;) ita, ut ad Platonem revertamur, vel non debebat exponi de primo omnium LLatore, vel, si hæc ejus mens est, non debebant ejus ineptias sequi scriptores posteriores. Agit enim Plato illo loco non de primo LLatore, sed de optimo, & aliud est esse primum LLatorem in toto orbe terrarum, aliud esse excellentissimum

mum inter primos in Græcia. Deinde, etiam si Plato vo-
 luerit indicare primam legum originem, insufficientis
 tamen homini inter Christianos sanæ mentis debebat
 videri probatio Platonis: fuit Minos optimus LLator,
 quia Poëta Homerus id dicit contra alios Poëtas. Quid
 si enim proverbium antiquum, quod Paulus memorat,
 Cretenses (quorum Rex fuisse dicitur Minos) semper
 fuisse mendaces, quis ad Poëtas applicet, juxta vulga-
 tum Poëta dictum, quod pictoribus & Poëtis æqualem
 sed perpetuam fingendi potestatem tribuit? Quid si ex
 ipso Platone *d. l. p. 569.* quis urgeat, Poëtas intensos non
 solum ad vituperandum sed & aliter affectos ad laudan-
 dum esse maxime vehementes? Quid si Platoni hic quis
 objiciat, quod non tantum Poëtas Tragicos, sed & ipsum
 suum Homerum, quem hic Tragicis opponit, tanquam
 insignium omnium Tragicorum Ducem & Magistrum
 in sua Republ. ne quidem tolerare voluerit? *vid. Plat.
 l. 8. de Rep. in f. & lib. 10. ab init.* In eo tamen Platonis te-
 stimonium sententiam nostram illustrat, quod si vel
 maxime Minos & Rhadamantus fuissent primi LLatores,
 ipse tamen cum Poëtis suis eos non pro primis Regibus
 habeat, sed Saturnum atque Jovem aliosq; tanquam Re-
 ges priores, agnoscat, & sic mores sub Regibus, legibus
 scriptis per memorabile temporis spatium priores fuisse
 simul concedat. Imo si Homerum Platoni velimus
 opponere, nec Minos Homero memoratus leges tulit.
 Homerus enim nusquam utitur legum nomine, quod
 nullis tum legibus Græciæ populi uterentur, inquit Cu-
 jacius. Nec male hoc, ut in illa ævi simplicis innocentia,
 Leges in facta constituuntur, quia futura in incerto
 sunt. *Tacitus III. Ann. 60. Bernegg. ad Justin. lib. 1. c. 1.*

Aristotelis.

§. XVI. Aristoteles quam vis non diserte de primo
 LLatore

LLatore quædam tradiderit, in eo tamen, ut sæpe alias, a Præceptore suo Platonē abit, quod de *Rep.* l. 7. c. 10. Minoem quidem tanquam LLatorem laudat, sed Seloftrem tamen Ægypti Regem ac in genere Ægyptiorum, tanquam qui mortalium omnium antiquissimi sint, leges & instituta legibus Minois & Cretensium præferre videtur. Cum tamen non perspicue de primo LLatore hic agat, adeoque nobis non contradicat, non est, ut in eo refutando nos detineamus. In eo vero doctrinam nostram illustrat Aristoteles, quod supra diximus ante leges scriptas per cantica fuisse regulas vivendi memoriæ mandatas. Ita enim *Seff.* 19. *Problem* 28. *ex interpretatione Theodori Gazæ.* Cur leges pleræque cantilena appellantur? An quod homines prius quam literas scirent, leges cantabant, ne eas oblivioni mandarent, quod etiam nostra atque Agatbyrsis in more est. Ergo primas quoque posteriorum cantilenarum eodem appellaverunt nomine, quo omnes superiores vocabantur.

§. XVII. Pergo ad Philosophos Romanos, quos inter Cicero Platonicae sectæ præprimis addidit de Origine Legum ita disserit *lib. 2. de Off. c. 12.* Cum tanta vis justitiæ sit, ut ea etiam latronum opes firmet, atque augeat, quantam ejus vim inter leges & judicia & instituta Reip. fore putamus? Mibi quidem non apud Medos solum, ut ait Herodotus, sed etiam apud majores nostros, justitiæ fruendæ causa videntur olim bene morati Reges constituti. Nam cum premeretur inops multitudo ab iis, qui majores opes habebant, ad unum aliquem confugiebant virtute præstantem: qui cum prohiberet injuria tenuiores, æquitate constituenda summos cum infinis pari jure retinebat. Eademque constituendarum legum fuit causa, quæ Regum. Jus enim semper quæsitum est æquabile, neque enim aliter esset jus. Id si ab uno juste & bono viro consequerentur, eo erant contenti. Cum id minus

contingeret, leges sunt inventa, quæ cum omnibus semper una, atq; eadem voce loquerentur. Hic quidem recte Cicero, iustitiam aut potius fugam iniustitiæ esse causam Legum, sed tamen Leges Regibus coævæ esse, adeoq; primam Remp. sine LLbus quasi subsistere non potuisse, id falsum est. Aperte autem Cicero in hunc errorem delapsus est, quod putaverit, primam Remp. fuisse Monarchiam, ac bene moratos Reges a viris probis per improbos oppressis fuisse primitus electione constitutos. Quæ in re tamen uti facile excusari potest Cicero, utpote sacra Veritatis historia destitutus, ita pudere tamen debebat alios Philosophos, qui se Christianos dicunt, quod in Origine civitatis magis Philosophos gentiles, quam limpidos fontes historiæ sacræ sequi maluerint. Et poterat ipse Cicero meminisse, quam falsa sint, quæ hic scripserat, quod etiam ap. Romanos primitus iustitiæ fruendæ causâ Reges constituti sint, si modo recordari voluisset, quod non populus Romanus Regem, sed Romulus potius asylo constituto populum sibi quæserit, eosque homines non probos, sed sentinam circumjacentium civitatum, nisi forte Cicero populi hujus vilitatem oratorio magis more quam philosophico sub periphrasi *inopis multitudinis a divitibus oppressæ, & ad unum aliquem virtute præstantem confugientis*, obtigere voluerit.

§. XIX.

*Justini, Sa-
lustii.*

Jungamus statim Ciceroni Justinum, cum ex parte quoad ortum Rerumpublicarum & Regum cum Cicerone conveniat, quoad ortum autem legum ab eodem dissentiat. Ita enim incipit suam epitomen. *Principio rerum, gentium nationumque imperium penes reges erat,*

erat, quos ad fastigium hujus majestatis non ambitio popularis sed spectata inter bonos moderatio provebebat. Populus nullis legibus tenebatur, arbitria principum pro legibus erant. Fines imperii tueri magis, quam proferre mos erat, intra suam cuique patriam regna sinebantur. Primus omnium Ninus Rex Assyriorum veterem & quasi avitum gentibus morem nova imperii cupiditate mutavit. Hic primus intulit bella finitimis &c. Bene quod scribat, initio populos sub regibus sine legibus scriptis vixisse, non bene, quod contra rationem & fidem historiæ sacræ contendat, civitates per regum electionem ob spectatam eorum probitatem ortas esse. Sed hæc communis fabula scriptorum Gentilium plerorumque. Sic Salustius initio belli Catilin. Initio reges, (nam in terris nomen imperii id primum fuit,) diversi pars ingenium, alii corpus exercebant, etiam tum vita hominum sine cupiditate agebatur, sua cuique satis placebant, postea vero, quam in Asia Cyrus, in Græcia Lacedæmonii & Athenienses cæpere urbes atque nationes subigere, libidinem dominandi causam belli habere, tum demum periculo atque negotiis compertum est, in bello plurimum ingenium posse.

§. XIX.

Videamus jam, quid ex porticu Stoicorum afferat Seneca, Seneca, cujus integrum locum ex Epist. 90. non possum non adscribere: Primi mortalium, quique ex his geniti naturam corrupti sequebantur, eandem habebant & ducem & legem commisi melioris arbitrio; Natura est enim posterioribus deteriora submittere. Mutis quidem gregibus aut maxima corpora præsumunt aut vehementissima. Non præcedit armenta degener taurus, sed qui magnitudine ac toris ceteros mares vicit; elephantorum gregem excelsissimus ducit:

C 3

inter

inter homines pro summo est optimus. Animo itaque rector eligebatur, ideoque summa felicitas erat gentium, in quibus non poterat potentior esse, nisi melior. Tantum enim, quantum vult, potest, qui se, nisi quod debet, non putat posse. Illo ergo seculo, quod aureum perhibetur, penes sapientes fuisse regnum Posidonius judicat. Hi continebant manus & infirmiores a validioribus tuebantur, suadebant, dissuadebantque & utilia atque inutilia monstrabant. Horum prudentia, ne quid deesset suis, providebat, fortitudo arcebat pericula, beneficentia augebat, ornabatque subiectos. Officium erat imperare non regnum. Nemo, quantum posset, adversus eos experiebatur, per quos cœperat posse. Nec erat cuiquam aut animus iniuriam, aut causa, cum bene imperanti bene pareretur, nihilque Rex majus minari male parentibus posset, quam ut abirent e regno. Sed postquam surrepentibus vitiis in tyrannidem regna versa sunt, opus esse cœpit legibus, quas & ipsas inter initia tulere sapientes. Solon, qui Athenas æquo jure fundavit, inter septem sui ævi sapientia notos, Lycurgum si eadem ætas tulisset, sacro illi numero accessisset octavus. Zaleuci leges Charondaque laudantur. Hi non in foro nec in consultorum atrio, sed in Pythagora tacito illo sanctoque secessu didicerunt jura, qua florenti tunc Sicilia, & per Italiam Græcia ponerent. Propius hic quidem ad veritatem videtur accedere Seneca, uti communiter multis magnificeri solent Stoici ob verba sacrae veritati magis appropinquantia, sed videtur saltem. Nam etsi non sint a veritate aliena, quæ de innocentia morum ante introductas leges differit, re ipsa tamen jam sæpius notatum errorem de electione regum in primis rebus publicis & ipse errat, & veritati de prima morum simplicitate fabulas Poëtarum de aureo immiscet seculo. De Lycurgi & Solonis Sapientia mox videbimus.

§.XX.

§. XX.

Melius omnino omnibus hisce Philosophis de legum *Taciti.*
origine Tacitus differit, qui scriptor etsi Budæo omnium
sceleratissimus, Tertulliano mendacissimus, Orofio adu-
lator audiatur, ego tamen post Lipsium & Lanfium *orat.*
pro German. p. m. 55. eum tanquam inter Latinos scripto-
res judicio & prudentia primum æstimo. Sic vero ille
Annal. lib. 3. c. 26. Vetustissimi mortalium nulla adhuc mala
libidine sine probro, scelere, eoque sine pœna & coercionibus
agebant, neque premiis opus erat, cum honesta suo pte ingenio
peterentur, & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per me-
tum vetabantur. At postquam exui equalitas, ac pro mode-
stia ac pudore ambitio & vis incedebat, provenere dominati-
ones, multosque apud populos æternum mansere. Quidam
statim, aut postquam Regum pertasum, leges maluerunt. Ha-
ec primum rudibus hominum animis simplices erant. Maxime
fama celebravit Cretensium, quas Minos, Spartanorum,
quas Lycurgus; ac mox Atheniensibus questiores jam & plu-
res Solon perscripsit. Nobis Romulus, ut libitum, imperita-
verat &c. Summa dictorum eo redit, initio fuisse bonos
mores, tum leges simplices, denique successisse leges
scriptas. Nec solum in his nobiscum convenit, sed & in
eo, quod diximus, leges infirmum satis ac insufficiens re-
medium esse ad tollenda vitia. Ita enim statim subjungit
cap. 27. in fine. Jamque non modo in commune, sed in singulos
homines lata quæstiones, & corruptissima Republica plurima
leges.

§. XXI.

Et in eo nobiscum sentit Tacitus, quod is fere so- *Cum expli-*
lus inter antiquos scriptores ortum Rerumpublicarum *catione Forst-*
non ab electione populi, sed a violentia deriveret. *Et neri.*

mere-

meretur Christophori Forstneri erudita ad *b. l.* commentatio, quæ huc apponatur, ut vel hujus viri illustri autoritate, qui adhuc ob autoritatis præjudicium veritati cedere nolunt, in viam redigantur. *Quibus in scholis otium est, inquit in Not. Polit. ad Tacit. p. 254. inquirunt, quæ prima omnium causa fuerit, quæ dispersos vagosque mortales in unum coegerit. Ignem alius, alius necessitatem metumve, aut sapientum eloquentiam, vel denique naturam societas appetentem collegisse homines, ajunt. Et qui imperiorum originem a vi & injuriis potentiorum deduxit, a plerisque vapulat, injuria quidem, ut ego opinor. Neque enim ille homines vi coactos in unum convenisse ait, sed cum illi ita collecti aequali jure agerent, ambitione potentiorum dominationem subiisse. Quæ sententia Taciti quoque est, hoc loco affirmantis, postquam ex vi equalitas, & pro modestia ac pudore ambitio & vis incedebat, provenisse dominationes. Et certe ubi perspecies ieverimus, regnorumque precipuorum ortus & incrementa viderimus, fraudem & vim, & multis latrocinia potentis initia fuisse apparebit. Tum dicta prolixè declarat exemplis Nembrodi, Nini, Semiramidis, Cyri, Alexandri Magni, Atheniensium, Lyfandri, Agesilai, Romanorum, aliorumque.*

§. XXII.

Notatur Polydorus Vergilius.

Uti vero Forstnerus recte notat otiosas Academia-
rum doctrinas de origine civitatis, ita jam ordo postulat, ut notemus etiam ineptam aliorum doctrinam de origine legum scriptarum. Quis de Polydoro Vergilio ejusque tractatu de rerum Inventoribus, sibi de origine legum scriptarum longe meliora non promitteret, quam de Tacito homine Ethnico? Si quis tamen evol-

vat

vat ejus *librum 2. c. 1.* ubi thema istud exponit, non inveniet, quod quæsitivum. Etsi enim satis bene rejiciat fabulas Gentilium Poëtarum, qui Cererem primum in terris leges condidisse mentiti sunt, ac ex Josepho primi legislatoris gloriam Mosi adstruat, in eo tamen misere se gerit, dum Legis scriptæ i. e. Mosaicæ causam & originem exponere vult, *Verum hoc loco*, ait p. 75. *illud disputandum videtur, quid fuerit, quamobrem lex ista scripta non perinde ut altera bona, postremo lata sit, quæ, ut Apostolus Paulus ait, immo operatur, & sexcentis panis mortales obligat: contra illa prior lex, quæ non scribitur, sed nascitur, ac profluvio quodam nature fonte in humanum ingenium a primo fluit, sine fraude, sine dolo est, particeps justitiæ, expers iniquitatis. Quapropter e re nostra minus videtur fuisse, ut altera introducta sit, quæ nobis malo est. Proinde operæ pretium est de origine istius legis subtilius tractare, & quia divus Ambrosius, epist. 17. ad Irenæum, illud plane facit, cum ideo ita dicentem attendamus: Certum est, inquit, non fuisse Legem necessariam, quæ per Moysen data est: Nam si naturalem legem, quam DEUS Creator infudit singulorum pectoribus homines servare potuissent, non fuisset opus ea lege, quæ innodavit magis, quam solvit humani generis infirmitatem. Solvit eam nature legem Adam, qui voluit sibi arrogare, quod non acceperat, ut esset sicut ejus Creator, qui ita per inobedientiam contraxit offensam: nam si non rapuisset imperium, prerogativam nature atque ingenitæ sibi innocentia heredibus propriis reservassit. Ergo quia lex violata est, ideo præscriptum novæ legis necessarium fuit, ut vel partem haberet, qui totum amiserat. Simul, quia causa dejectionis superbia fuit, debuit ea lex dari, quæ cum DEO subiectum redderet: nam sine ista lege peccatum nesciebatur, & minor erat culpa, ubi erat culpæ ignorantia. Unde Dominus ait: si non venissem & locutus fuisset eis; peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent. Lata est ergo Lex, primum, ut excusatio tolleretur, cum præscriptum ante non esset, quod pro se quisque caveret: deinde ut omnes subicerentur DEO. Sed dicit: Lex auxit peccatum, cepit mihi obesse scire. Verum dicit: Est tamen, quod consolari potest tuam sollicitudinem: quia si per legem abundavit peccatum, per eandem abundavit & gratia per Jesum Christum, sicut testificatus est Johannes dicens: Ecce*

D

agnus

agnus Dei, ecce, qui tollit peccatum mundi. Habes igitur, legem non necessariam fuisse, si illam natura legem servare potuissemus: sed quia non servavimus, idcirco ista lex per Moysen data, facta est necessaria, ut doceret me obedientiam, & transgressionis Adam solveret laqueum, qui totam adstrinxit hereditatem &c. Intelligisne, quid velit Polydorus Vergilius, imo quid velit Ambrosius? Ego fateor me nihil intelligere, aut si aliquid utcumque intelligam, intelligo, Divum illum Ambrosium in istis subtilitatibus nihil attulisse quam scopas dissolutas & arenam sine calce, ut vel ex hoc specimine appareat, in quantis tenebris versatum sit eo seculo genus humanum, cum ipsa Ecclesiae lumina ita obscurarint doctrinam sapientiae. Sed hoc nemini mirum, qui pensitaverit, seculo quarto & quinto loco sanarum ac simplicium veritatum regnasse lucos oratoriae artis & quidem parum artificiales etiam in ipsa Ecclesia de quod plura dixit Dn. Praeses in observ. select. T. II, Obs. 8. n. 28. seq.

Et Henricus
Salmuth.

§. XXIII. Simili defectu iudicii laborat discursus Henrici Salmuthi de causis cur leges olim literis non sint mandatae, quem immiscuit notis ad Gid. Pancirolli librum rerum deperditarum ejusque caput de sibula p. m. 368. Istud quoque dicit ob Legum auctoritatem dissimulandum non est, quod Caesar lib. 6. de bello Gallico prodidit, Druidas leges & disciplinas serias literis mandare nefas putasse. Idque dirabus de causis: quod neque in vulgus disciplinam efferi voluerint; neque eos, qui discunt, literis confisos, minus memoria studere: quod fere videmus plerisque accidere, ut praesidio literarum freti, diligentiam in perdiscendo, & memoriam remittant. Cui non absimile forsitan fuit Lacedaemoniorum institutum, ut leges sine scripto hominum memoria deponerent §. ex non scripto inst. de Jur. Nat. Gent. & Civ. Sed nec Romani Leges permiserunt passim vagari tergis: sed apud Pontificum Collegium eas earumque actiones, quae circa fori solennia versarentur, esse decreverunt, tam scientia, quam interpretatione: nec nisi certas & solennes, imo anxie graves edi palam passi sunt:

ne

ne populus, ut ait Pomponius, prout vellet, institueret l. 2. ff. de Orig. Jur. Populo enim legem terrori & miraculo pene esse, utilissimum esse habitum: cum Lex omnis sit inventum ac munus Dei, decretum prudentium hominum &c. l. 2. ff. de Legib. Nam quo magis humanis mentibus leges figerentur, & plus dignitatis ac venerationis haberent, Reges prudentissimi & alii primæ notæ Legumlatores ad Deum aliquem eas retulerunt. Sic enim Minos Cretenſium Rex colloquio Jovis frui se aſſerebat, & leges ex illius responſo dare, quas Lycurgus, poſtquam in Creta didiciſſet, domum reverſus ab Apolline acceptas ſinxit. Moſes certe tabulas duas Legum ſacrarum à Deo O. M. ſibi in monte Sinai traditas teſtatur. Quid Cæſar velit, dum de Druidibus Gallorum diſſerit, intelligo, intelligo etiam mentem Pomponii certe non de legibus ſed ſolemnitatibus loquentis. At quis concoqueret additamenta Salmuthi: Utiliſſimum eſſe habitum ut leges Populo terrori ſint & miraculo, ergo non eſſe ſcriptas. Quasi leges non ſint normæ actionum, at quo modo norma eſſe poterit, quæ ignoratur & occultatur? Aut quasi leges ſcriptæ non poſſint eſſe etiam miraculo. Deinde quid illud: Leges ſunt munus Dei, & Regum prudentiſſimi ad Deos retulerunt, ergo non fuerunt ſcriptæ? Quasi leges Moſaicæ non ſint ſcriptæ. Sed meliora quidem a confarcinatoribus locorum communium, qui non ex theſauro cordis ſui ſcribunt, ſed ex nongentis nonaginta novem libellis confarcinant milleſimum, expectare nemo poteſt.

§. XXIV.

De origine legum ſcriptarum ſatis. Aliud argumentum pro præſtantia morum præ legibus ſcriptis ſuppeditant exempla populorum hæcenus ſparſim reſcenſita, qui legibus ſcriptis plane non ſunt uſi. Si enim populi ſolis moribus ac legibus non ſcriptis contenti abſque ullis legibus ſcriptis rempublicam feliciter gubernaverunt.

Alterum argumentum, multos populos vixiſſe ſine legibus ſcriptis, nullos ſine moribus non ſcriptis.

bernarunt, & forte felicius, quam ii, qui legibus scriptis usi sunt, patet leges scriptas minimum nihil eximii habere posse præ moribus non scriptis. At tales populos fuisse non raros, præter ea quæ jam de Romanorum initio & de Gallis diximus, mox ulterius declarabimus. Contra nullus populus qui legibus scriptis utitur, unquam extitit, qui præter leges scriptas non usus sit multis moribus non scriptis, cum impossibile sit, de omnibus moribus, qui ob circumstantiarum varietatem infiniti sunt, leges conscribere, quæ si bonæ sunt & ex arte conscriptæ, generales eæque paucæ esse debent, ut propterea multa interpretatione in applicatione opus habeant, quæ plerumque incertitudinem parit, cum contra mores facilius incurrant in sensus, atque, ut omnia quæ in sensus incurrunt magis certi sint, aut, si incertitudine laborent, sæpe id intempestivæ immixtionis legum scriptarum, ut infra docebitur, sit abscribendum, unde, si cumulum argumentorum magis, quam pondus considerarem, novum pro morum præstantia possemus formare argumentum.

Imperfectio legum scriptarum agnita a Platone. §. XXV. Agnovit hanc legum scriptarum imperfectionem Plato in *Politico* sive de regno. f. m. 552. seq. H. Patet autem quodammodo legumlationem ad dignitatem regiam pertinere, sed esse optimum non leges quidem valere sed hominem prudentem regiumque. Numquid hujus rationem intelligis? S. Declara. H. Quoniam lex nequit, quod optimum omnibus esse & justissimum sincere comprehendendo semper ita, ut opera pretium est, præcipere, quando hominum actionumque dissimilitudo instabilisque rerum humanarum conditio facit, ut ars nulla simplex quicquam, & in univ. sum de omnibus, perque omne tempus valens constituere possit. Concedi-

vedimus ista? S. Plane. H. Legem vero cernimus ad hoc ipsum niti, quasi hominem quondam pertinacem & imperitum, qui nihil, quam quod ipse constituisset, fieri permittat, sed nec rogari etiam, si quid novi præter illius ordinem potius meliusque alicui videatur. S. Vera loqueris, ita enim, ut dicebas, lex homines cogit, Ho. At fieri non potest, ut certus quidam & unius modi simplexque ordo valeat in his, quæ varia semper sunt, unius modi vero nunquam. S. Apparet. H. Inveniendæ igitur causæ, quam propter leges ferre necesse est, lex ipsa licet optimum atque rectissimum non sit. S. Cui dubium? H. Nonne & apud nos & apud alios quosvis mortales sunt quædam simul omnium exercitationes communes, sive cursu, sive alio quocumque genere decertare velis? S. Permultæ. H. Age nunc referamus memoria præcepta eorum, qui arte quadam gymnasticæ præsumunt. S. Quanam? H. Arbitrantur illi quidem fieri non posse, ut, quod sigillatim & unicuique, seorsim convenit, præcipiatur. Itaque, quod communius est, quodque plurimis & plurimum conducere putant, instituendum censent. S. Præclare. H. Quamobrem dum æquis laboribus hodie cunctos adstringunt, paribusque exercitationibus agitant, fit ut velutinis incitent vel enervent, & inepta ad cursum palestramque & alia certamina corpora reddant. S. Sic accidit. H. Legum quoque conditorem putemus suis gregibus præsentem, deque justis operibus mutuique commercii jura dantem, non posse, dum cunctis in unum consulit, accurate ad singulorum commoditatem jure prospicere. S. Consentaneum est. H. Ceterum, ut arbitor, quod & plurimis & plurimum conducit, communiter instituet, ac hujusmodi leges & scriptis & non scriptis sed patriis moribus inducet. S. Recte. H. Recte admodum. Etenim quo pacto quis possit per omnem vitam ad singulos circumspicere, sedulusque assidere cuique, & cujusque commoditati consulere: Nam si quis disciplina regia præditus, hoc efficere posset, vix unquam impedimenta ista, quæ leges appellantur, sibi præscriberet. S. Ita prorsus ex his, quæ dicta sunt, videtur. Plura sequuntur apud Platonem, quæ lectionem merentur, in quibus ex natura legum scriptarum declarat, ob earum imperfectionem sæpe opus esse mutatione, idque per similia a medico desumpta egregie illustrat. Tri igitur Plato

ex istis rationibus infert, præstare ut Rex, quam ut lex imperet, ita nos similiter istis argumentis corroboramus sententiam nostram, præstare bonos mores in civitate vigere, quam bonas leges scriptas. Nam quemadmodum Plato recte vult, defectum legum scriptarum suppleri debere a rege, ita eandem cum hætenus dictis ostendunt, in omni Republica defectum legum scriptarum suppleri a moribus. *Conf. Marfil. Ficinum in argum. ad Platonem de Fortitudine. f. m. 466.*

§. XXVI.

Et Aristotele.

In gratiam eorum, quibus autoritas Aristotelis adhuc magniferi solet, apponamus etiam hujus consensum *de Rep. lib. 3. c. 16.* Majorem, inquit interpres Lambinus, auctoritatem habent & sunt de rebus majoris ponderis leges in moribus positæ, quam leges scriptæ. Quare homo, qui Reipublica præest, minus ille quidem labitur ac fallitur quam leges scriptæ, sed non quam leges moribus comparatæ ac confirmatæ. Et mox: Sunt autem etiam nunc magistratus, penes quos est arbitrium & potestas judicandi, quemadmodum penes judicem, iis de rebus, quas lex non potest complecti neque definire, quia lex optime imperare & judicare nequeat. Nam quas res lex definire potest, de his nemo ambigit, quin ejus plurimum valere debeat auctoritas. Sed quoniam alia quidem legibus comprehendi possunt, alia non possunt: hæc sunt, quæ dubitationem & questionem afferunt, utrum præstabilius sit legem optimam, an virum optimum imperare. Nam quibus de rebus consultant homines, de iis rebus lex ferri non potest. Nemo igitur causam dicit, quin necesse sit hominem esse, qui de talibus rebus judicet &c. Ecce, hic mores legibus scriptis præfert Aristoteles, & bonum Regem bonis legibus.

§. XXVII.

§. XXVII.

Adamus etiam Ciceronem ob Ciceronianos, si qui *de Cicerone*
sunt. Hic *de invent. Rhetor. lib. 1. c. 38.* Ea virtute, ait, &
sapientia majores nostri fuerunt, ut in legibus scribendis nihil sibi aliud
nisi salutem atque utilitatem reip. proponerent. Neque enim ipsi,
quod obesset, scribere volebant: & si scripsissent, cum esset intellectum,
repudiatum iri legem intelligebant. Nemo enim leges legum causa
salvas esse vult, sed reipubl. quod ex legibus omnes reimp. putant opti-
me administrari. Quam ob rem igitur Leges servari oportet, ad eam
causam scripta omnia interpretari convenit: hoc est, quoniam reip. ser-
vamus, ex reip. commodo atque utilitate leges interpretemur. Nam
ut ex medicina nihil oportet putare proficisci, nisi quod ad corporis
utilitatem spectet, quoniam ejus causa est instituta: sic a LLibus nihil
convenit arbitrari; nisi quod Reip. conducatur, proficisci, quoniam ejus
causa sunt comparata. Ergo in hoc quoque judicio definite literas le-
gis perscrutari; & legem, ut æquum est, ex utilitate Reip. considerare.
Quid n. magis utile Thebanis fuit, quam Lacedæmonios opprimi? Cui
rei magis Epaminondam Thebanorum Imperatorem, quam victoria
Thebanorum consulere decuit? Quid hunc tanta Thebanorum gloria
tam claro atque exornato tropæo carius aut antiquius habere conve-
nit? Scripto videlicet legis omisso, scriptoris sententiam considerare
debebat. Atque hoc quidem satis consideratum est, nullam esse le-
gem, nisi Reip. causa scriptam. Summam igitur amentiam esse exi-
stimabat, quod scriptum esset reip. salutis causa, id non ex reip. salu-
te interpretari. Quodsi leges omnes ad utilitatem Reip. referri con-
venit, hic a. salutis Reip. profuit, profecto non potest eodem facto &
communibus fortunis consuluisse & legibus non obtemperasse. Fateor
quidem Ciceronem, ut antecedentia & sequentia ostendunt, hic non tam
philosophari, quam exemplum ali-
quod præceptorum Rhetoricorum tradere, & profecto, quæ hic de Epaminonda adducit, ita sunt compara-
ta, ut multa in utramq; partem afferri possint, utrum
nempe Cicero in defendendo facto Epaminondæ par-
tes boni interpretis observaverit, annon potius colo-
lori-

loribus oratoriis usus sit ad palliandam interpretationem summe cavillationariam. Nec ipse Epaminondas coloribus hisce Ciceronianis in sui defensionem usus est. Cum enim Lex esset Thebis, quæ morte multabat, si quis imperium diutius retinisset, quam lege præfinitum foret, & Epaminondas plebiscito, ipsi imperium abdicanti non paruisset, sed id tamdiu retinisset, donec maxima clade affecisset Lacedæmonios, & propterea accusaretur, confessus est crimen, nec recusavit poenam mortis, sed solum petiit, ut epitaphii loco, triumphum ejus de Lacedæmoniis fuisse causam mortis, scriberent, ut latius narrat Cornelius Nepos in *Epaminonda* c. 7. & 8. Interim tamen vel ex hoc ipso apparet, quam sint subjæctæ cavillationibus leges scriptæ, quod vel de legibus non scriptis vel de moribus non ita facile timendum est. Nam si Epaminondæ lex scripta non obstitisset, sed moribus saltem fuisset hætenus observatum ut, qui magistratum debito tempore non deposuissent, morte fuissent multati, facilius apparuisset cuilibet bono civi, Epaminondam nihil commisisse, quod morte dignum sit. At ex regulis legem scriptam interpretandi multa contra factum Epaminondæ & contra ipsam Ciceronis defensionem afferri possunt, quæ tamen ulterius exponere non est hujus loci.

Novum argumentum :

Leges scriptæ pluribus cavillationibus sunt subjæctæ quam mores & jus non scriptum.

§. XXIIIX.

Non tamen istam observationem, tanquam novum argumentum pro præstantia morum præ legibus scriptis, idque porro declaro exemplo patrisfamilias & morum domesticorum, aut etiam ejus jussuum, quibus servis aliquid imperat. Differunt enim domus &

res-

respublica tanquam latius & angustius, & quod in domo mores sunt, vel etiam iussa communia patrumfamilias, id in Republica sunt leges, aut mores civitatis. Jam autem cuilibet mores hominum cogitanti apparebit, in domo vel mores familiae, vel etiam commune aliquod iussum (aut etiam singulare) quod Dominus ore profert, tantis cavillationibus non esse obnoxium, quam si in scriptura voluntatem suam declaret. Capiamus exemplum. Moris est in aliqua familia aut etiam Dominus non ita pridem iussit, ut famulorum aliquis singulis diebus stata hora ipsi vel iusculum aliquod vel jentaculum afferat ac praepararet in certa parte domus. Hic nullum est dubium, quin iste famulus absque periculo vapulandi, aut vel solam verborum coercionem timendi possit cessare in hoc officio, si aut dominus peregre abfit, aut extra ordinem paulo ante ab alio famulo offam sibi offerri curaverit, aut si apud alium amicum paulo ante jentaculum sumserit, & aliis similibus casibus. Alia longe ratio est, si Dominus per scripturam singulis servis vel famulis, aut certo horum ordini ordinationem aliquam officia eorum describentem dederit. Hic enim, etsi sana ratio suadeat in iisdem, quos modo memoravimus casibus, Dominum easdem exceptiones admittere voluisse, ista tamen conjectura non ita libera est, & absque metu aut scrupulo voluntatis contrariae, praepremis si dictum fuerit in lege familiae, per clausulam generalem, (& multo magis si per clausulam specialem,) quod famuli nihil de iis, quae in ordinatione praescripta sunt, mutare debeant sine expressa voluntate Domini, eique, qui contra fecerit, gravis poena dicatur. Ut taceam, alias

E

in

in vulgus notum exemplum de Domino, qui per scripturam, operas quas a famulo sibi stipulabatur enumerantem, conduxerat sibi famulum. Cum vero aliquando bene potus, præeunte & facem ferente famulo, domum iret, & pedibus officium suum non rite facientibus caderet, & seipsum erigere nequiret, nolebat servus Domino opem ferre, antequam prius contractum suum inspexisset, utrum in indice operarum stipularum & hoc officium contineretur. Breviter: Jussa scripta subjacent vel cavillationi iniquæ intuitu eorum, quibus scripta sunt, unde commune dictum: *summum jus summa injuria*; vel temerariæ & leges eludenti, unde aliud: *Lege inventa & fraus inventa est*. Prioris exemplum dedimus in priori, posterioris in posteriore casu.

§. XXIX.

*Causa hujus
diversitatis.
Dubia circa
eam.*

Hanc observationem cum alibi me legisse non meminerim, veniam dabit lector infantia meæ, si in rationem hujus diversitatis inquiram, & de re, ad eos, quibus gubernacula Reipublicæ concredita sunt pertinente conjecturas meas aperiam. Omnis cavillatio est verborum cavillatio. At mores verba non habent, quæ quis cavillari posset. In jussis viva voce prolatis æque ut in scriptis verba adsunt utrobique. Cum tamen præcepta non scripta in præcedenti thesi moribus exæquaverim, mirum posset videri alicui, quod alia debeat aut possit esse interpretatio verborum viva voce prolatorum, alia in scripturam relatorum. Sane cum verba sint index animi, & verbum eundem sensum retineat, sive sit ore prolatum sive in scripturam redactum, interpretatio autem sit facienda secundum mentem

tem loquentis & signa ejus, videtur necessario sequi, eandem esse debere interpretationem, ubi eadem sunt signa. Sunt autem eadem signa, ubi eadem sunt verba. Accedit quod nullus interpretum, quod sciam, docuerit, in doctrina interpretationis verba scripta secundum aliam regulam esse interpretanda, quam verba viva voce prolata.

§. XXX.

Sed ad hæc tenendum: omnem interpretationem *Respondetur* conjecturis, adeoque nullam interpretationem *ambis.* verborum alienorum pro demonstratione venditari posse necessaria & infallibili, sed probabili saltem & verosimili. Conjecturas vero desumi quidem potissimum a significatione vocum & sermonis, sed esse tamen sæpe & alios fontes conjecturarum significationi verborum plane oppositas aut diversas, ad quas sæpe magis respiciendum est, quam ad verba, cum infinitis modis accidere queat, ut mens loquentis vel scribentis sit vel laxior verbis vel angustior. Ergo quemadmodum illi, qui in fraudem voluntatis alienæ quid faciunt, regulariter id intendere solent, ut facto suo cum verbis conveniente, lædatur tamen voluntas loquentis, & ita in omnibus quatuor facultatibus illæ disputationes jure meritoque sunt suspectæ, de fraude, quæ neglectis aliis conjecturarum fontibus unice clara verba crepant; ita absurdum esset, si in observatione præsentis solum ad verba & eorum significationem vellemus respicere.

§. XXXI. Igitur præterea sciendum, quod alia *Loquens ea* sit regulariter conditio loquentis, alia scribentis. *Lo-* *præmedita-* *tionem non* *uitur, qua* *scribens.* *id* loquens, etiam in re seria non semper præmeditatur, quæ loqui velit, aut si meditatur, non cum tanta cura

id facere solet, ut ille, qui quid scribit, cum vox audita perire solet, litera vero scripta maneat. Ergo et si etiam in Scriptis aliquando interpretatio extensiva, aliquando restrictiva locum habeat, id tamen longe expeditius & sine hæsitatione procedit interpretatione verborum loquentis, quia qui scribit, propter meditationem & curam, quæ major in scriptis est, quam in sermone, operam dat ut conquirat verba menti suæ apta & æqualia, cum contra loquens ad id non solet attendere, sed sibi sufficere putet, si mentem suam quomodocunque exprimat. Ergo sæpius metuet famulus vel subditus contra verba scripta quid facere, etiam si æquitas aliqua id suadeat, quia fieri facile potest, ut Dominus vel legislator saltem tacite incuriæ & negligentia hoc pacto reus fieret, quod clarius locutus non fuerit, aut ad scripturam debitam meditationem non attulerit. Is autem, qui in fraudem legis aliquid facere intendit, salte ridet hanc legislatoris negligentiam, & cum magna requiratur prudentia eliciendi mentem jubentis ex conjecturis, quæ verbis oppositæ sunt, præterdit sub affectata simplicitate & legem, hædere, & pœnam dictatam evitare.

§. XXXII.

*Mores sunt
indeterminati,
Leges
libertatem
determinant.*

Adde, quod mores sint indeterminati & ob minimas circumstantias variabiles, unde laxius hic adesse spatium subdito eos imitandi & secundum opinionem suam de utilitate Reipublicæ vel addendi aliquid vel detrahendi, præprimis cum mores absque ulla lege indicium simul esse soleant majoris libertatis, & in civitate fere Reipublicæ liberæ. At per leges quascunque sive scriptas sive non scriptas legislator aut dominus

intendit actiones subditorum vel famulorum restringere & libertatem illam tollere, imo & commune alias ratiocinium de eo quod reipublicæ vel familiæ utile sit, subditis vel famulis auferre, cum ad legislatorem unice spectet de utilitate societatis cum effectu quid determinare, etiam per leges iudicium parentium ad sensum legis determinare. Neque postulat legislator lege publicata consilia a parentibus, sed vult obedientiam, & intempestivi adeo vel etiam fraudulentum consilii reus est, qui ratiocinatione sua, & imaginaria aliqua æquitate ac a mente principis forte aliena, aliquid committere vult, quod verbis jubentis repugnat. Huc pertinet exemplum Crassi Mutiani, qui cum architectum misisset ad afferendum ex duobus malis majorem construendo arieti, hic minorem, quem commodiorem judicabat, attulit, qua de causa virgis ipsum castigavit, corrumpi atque dissolvi officium omne imperantis ratus, si quis ad id, quod facere iussus est, non obsequio debito, sed consilio non desiderato respondeat. *Gellius noct. At-
tic. l. 1. c. 23.*

§. XXXIII.

Etsi itaque hæc observatio, ut exemplum ostendit, etiam in mandato vivæ vocis procedat, nullum tamen dubium est, majus periculum subesse, si quis contra verba scriptorum iustitiam quid committat, vel ideo, quia jubens majori cura determinavit libertatem subditorum, adeoque minus ferre potest correctionem vel mentis vel verborum. Video equidem nunc, Boeclerum *de Relig. mand. p. m. 254.* observasse, quod Ulpianus Rhetor ad Demosthenis orationem, contra Æschinem *περὶ τῆς παραγραφῆς* annotaverit, ex

duplici genere mandatorum, scriptorum, & non scriptorum, hac maxime ad criminandum & incusandum obnoxia esse. Sed vel nobis licebit tuto ab Ulpiano hic dissentire, vel Ulpianus, ut videtur magis, aliud quid significare voluit his verbis, quam, de quo disputamus, quod tamen determinare nolumus, præprimis cum Demosthenes non sit ad manus. Dabimus exemplum sententiæ nostræ. Memorat Xiphilinus in epitome Dionis & Zonaras tom. II. in Imperat. Adriano, quod, cum aliquando, populo ferocius quid postulante præconem jussisset proclamare: tacete, hic metuens vocis asperitatem & insolentiam, cum manu extensa silentium fecisset, ita pronunciaverit: hoc ipsum vult imperator, atque eo facto Imperatorem non fuisse offensum. Haud dubie istam licentiam sibi non sumisset præco, si formula admonendi ab imperatore ipsi fuisset præscripta. Si, ubi jubeantur, querere singulis liceat, pereunte obsequio imperium intercidit. Maligna laus est militis, qui interpretari jussa ducum malit quam exequi. Tacit. l. 1. Hist. c. 83. & lib. 2. c. 39. Plura vide apud Gellium & Boecl. dd. II. Puffend. Juris N. & G. l. 5. c. 4. §. 5. Alber. Gentil. de legat. lib. 3. c. 17.

§. XXXIV.

*Inde securius
fraus admit-
titur contra
leges scri-
ptas.*

Ex opposito, etsi res sit maxime plena periculi, si quis in mandato vocis verba Domini captet, ac in alienum sensum torqueat, cum magna sit malitia, si quis verborum exactitudinem ab eo exigat, qui sermone non præmeditato sensa animi aperit; mitius tamen cum iis procedi solet, qui verba in scripturam redacta presse sequuntur, etsi fraus jussui fiat. Mitigare enim tunc pœnam solet aut iram jubentis agnitio propriæ negli-

gen-

gentiæ, quod clarius non sit locutus in negotio, quod ad perfectionem suam requirit, ut clare & perspicue mentem jubentis subjectis exponat. Præprimis si aliis verbis commode uti potuisset. Sic memini me alicubi legisse, cum in Urbe aliqua noctu multæ turbæ & violentiæ ac rapinæ in plateis publicis fierent, magistratum lege jussisse, ne quis noctis tempore absque lucerna in plateis deprehenderetur. Deprehenderunt statim vigiles plurimos cum lucernis, sed absque candela. Jussi itaque ut in lucernis etiam candelas haberent, indiderunt alii candelas sed non accensas. Denique jussi ire cum lumine in laternis, laternas ita fabricari curarunt, ut operiretur candela ac radii lucis transperere impedirentur. Hic etsi fraudem nemo defensus sit, pater tamen, magistratum eam facile evitare potuisse, si statim initio jufferit, omnes debere in tenebris ambulare cum lumine, ut cognosci possint a prætereuntibus, vel alio simili modo.

§. XXXV.

Nescio etiam, annon fraudibus adversus leges scriptas fenestras aperiat communis persuasio, quasi in interpretatione possint ac debeant certæ & infallibiles regulæ adhiberi, quas si recte ad scripturam applices, inde oriri debeant explicationes tam firmæ, ut non solum pro iis tanquam pro aris & focis autores disputare debeant, sed & ut in dissentientes sævire liceat, & illi, si placide cum eis agere velis, minimum e republica ejici debeant, tanquam qui negent rem certissimam & quasi in sensus incurrentem. Cum tamen in doctrina interpretationis nulla possit afferri regula quæ non admittat infinitas imitationes, & in harum appli-

Quam adjuvant varie pseudo-regule interpretationis.

applicatione auctori quidem indulgendum fit, si putet, se majus quid invenisse quam quod pueri in faba, modo alium etiam suo sensu abundare patiat, qui de illa præfensa infallibilitate dubitat. Ut taceam, illos, qui communes erroris vias calcant, sæpe tales immiscere regulas, quæ ne quidem pro regulis in materia verosimili venditari debebant: Tales sunt v. g. mandata, item ea quæ libertatem restringunt, (quales sunt omnes fere leges,) leges pœnales &c. admittere solum strictam interpretationem. Item verba regulariter esse proprie accipienda. Quod si igitur homines nequam fraudes suas contra leges commissas hisce regulis defendant (ita v. g. potest fraus modo memorata contra legem de lucernis, ex his regulis omnibus defendi,) impunes evadunt, vel certe mitius puniuntur quam par erat, etsi dolus malus palpari possit, idque tantum in honorem artis illius interpretandi, vel magis hominum maxima auctoritate pollentium, quorum doctrinæ pleræque futilibus hisce regulis innituntur, ne videlicet sentiant auditores, quam misere decipiantur.

§. XXXVI.

*Et quesita
mysteria in
singulis ver-
bis,*

Cogitandum etiam aliis relinquo, an non illam leges scriptas cavillandi libidinem alius insingnis sed canonisatus tamen nævus interpretandi verba in scripturam redacta magnam partem promoveat, quo jubetur & quidem secundum regulas artis, in singulis verbis mysteria quærere, atque intellectum infinitis conceptibus, de quibus ne per somnium quidem cogitavit scribens, perficere. Quis Dominus ferret servos, si ad eos diceret: *Audite mei famuli: curabitis, ut ades quam proxime a sordibus purgentur, & hi servi conveniant*

ant, ac singula verba Domini per triduum svaviter confabulando enucleent: v.g. quod *Audite* sic vox adhortantis & expergeficientis; *Mei* sit quidem alias pronomen possessivum, sed hic sit vox blandientis; *Familulos* esse diversum quid a servis, de quorum inter se differentia unus etiam cum altero graviter disputet; tum etiam de *adium* origine & usu, de variis generibus *sordium*, de *purgatione* Judæorum, item ex jure de purgatione vulgari & Canonica, porro de *proximitate* temporis, & de momenti in moralibus latitudine adductis etiam testimoniis sacris pariter & profanis, & multis autorum locis nescio, quas commentationes faciant, & interim a purgatione abstineant, aut antea se ædes non posse purgare domino velint persuadere nisi de mysteriis illis plenissime intellectum suum perfecerint. Et tamen hoc interpretandi artificium artibus Papalibus in primis Academiarum foundationibus in cathedras sacras pariter & juridicas, imo & in medicas ac philosophicas per leges introductum adhuc hodie ibi, certe in duabus superioribus fere ubique regnat. Ita Serenius ad illud Virgilii 4. *Æneid.*

Vade, age nate, voca Zephyros, & labere pennis, annotat: Singulis verbis, & jubentis ut vade, & hortantis, ut age, & blandientis, ut nate expressit affectum. Quilibet, cui est mens sana in corpore sano certus est, de his ineptiis nunquam cogitasse Virgilium. Intendit quidem legislator verbis legis affectum movere ad agendum in subdito, sed ipse tamen affectu debet esse vacuus, certe affectus in verbis legis comparere non debebat. Deinde affectus movetur in parente, si omne studium eo collocet, ut actionibus suis quam proxime voluntatem

F

ratem

tatem Domini impleat. Resolutione illa singulorum verborum affectus perditur, non excitatur. Quo magis enim & subtilius intellectus speculatur, eo minus voluntas ad agendum disponitur. Speculatio universalium est, actio singularium, illa cum ideis ludit, hæc res sensu palpabiles tractat. Jam cogita, annon ille modus interpretandi viam evadendi monstret cavillatoribus legum scriptarum, si & ipsi prætendant, se putasse, quasi legislator illud verbum quod cavillantur, quia id magna cum deliberatione legi inferuerit, certi mysterii gratia usurpaverit, quod ipsis tanquam subditis, quibus sola parendi gloria sit relicta, scrutari ac examinare non conveniat. Atq; hic nævus etiamsi non unicus certe potissimus est fons, cur nulla sit tam absurda legis explicatio, quæ non a doctoribus aliquibus, etiam magnæ autoritatis defendatur, & cur nulla sit tam nefanda hæresis, quæ non se involvat in illo mysteriis pleno interpretandi genere.

§.XXXVII.

Leges non scriptæ Lacedæmoniorum a Lycurgo latæ, & earum encomium.

Quæ hæcenus de prærogativa juris non scripti præ legibus scriptis differuimus, pulchre illustrari possunt per ea, quæ Plutarchus in Lycurgo & Solone differit. Notum enim est Lacedæmonios autore Lycurgo jure non scripto usos esse, Atheniensibus contra Solonem leges scriptas tulisse. De Lycurgo itaque sic Plutarchus interprete Xylandro *f. m. 38. Lycurgus aggressus est præsentem Republicam statim convellere & mutare, ratus leges de singulis rebus latas nihil effecturas neq; profuturas, nisi tanquam vitiosi ac omnis generis morborum pleni corporis totum tempermentum medicando & purgando evacuasset primum, deinde novam dietam instituisset. Tum paulo post f. 43. Leges autem scriptas Lycurgus non posuit, atque hoc ipsum in Rhetris ejus cautum est. Ita enim judicabat, ea, quæ ad felicitatem civitatis & virtutem omnium maximum adferrent momentum, ita de-*

num

mum permanere immobilia, si moribus & educationi civium implanta-
 rentur: nam firmam voluntatem ex his elementis oriri, que necessitatis
 est validissimum vinculum: eam porro disciplina (que Legum conditio-
 nis vicem gerit) apud juniores effici. Atqui exiguos illos & pecuniarios
 contractus, quique propter usum vite subinde immutantur, melius cen-
 sebat scriptis Legibus non comprehendi, neq; immobilibus consuetudini-
 bus illigari: sed permittendum, ut pro ratione temporis auferentur di-
 minuereuturve, secundum probe institutorum hominum arbitrium: to-
 tum enim Legumlationis negotium ad disciplinam referebat. Itaq; sicuti
 demonstravimus, ex Rhetris hac una erat, legibus scriptis non utendum.
 Et iterum f. 46. Literas usus gratia discabant, reliqua disciplina es
 omnis referebatur, ut obtemperare imperiis, perferre labores, vincere in
 prelio scirent. Et porro f. 48. Charilaus fratris Lycurgi filius interro-
 gatus: cur is tam paucas leges posuisset: Quia, inquit, non indigent legi-
 gibus multis, qui non multo sermone utuntur. Plutarcho addam9 Co-
 queum in not. ad August. de civ. Dei lib. 2. c. 16. p. 205. qui hzc de Ly-
 curgi Legibus annotavit: Vellejus lib. 1. ait Lycurgus Lacedemonius
 vir generis Regii, fuit severissimarum justissimarumq; legum autor, & di-
 scipline convenientissima Vir: cujus quamdiu Sparta diligens fuit, ex-
 cellentissime floruit. Arist. 7. de Rep. reprehendit Leges Lycurgi, quod
 cuncta ad vincendum apta, & ad bellum gerendum legibus suis instituis-
 set, neq; ad omnes virtutes leges suas accommodasset, sed importune ad
 res, que utiles viderentur esse, & explende cupiditati eorum apte. Plu-
 tarchus tamen in Vita Lycurgi testis est, non hoc precipuum institutum
 Lycurgo fuisse, ut Spartam plurimis imperantem relinqueret, sed ut li-
 berales & frugi & continentis per plurimum temp9 perseverarent: apud
 quem etiam dicitur, omnes gloria superasse, qui unquam inter Gracos
 Remp. constituerunt. Adde omnino totum librum Xeno-
 phontis de Republica Lacedemoniorum, ubi circa singulas
 Leges Lycurgi in eo occupatus est, ut ostendar, ea
 omnia prudentissime fuisse instituta.

§. XXXIIX. De Solonis vero legibus scriptis rectis-
 sime judicavit Anacharsides vir prudens, & ipsius Plu-
 tarchi quoque applausum meruit in Solone p. 75. Tradunt
 Anacharsin cum Athenis ad Solonis domum venisset, januam
 pul-
 judicium.

pulſaſſe, indicaſſeque hoſpitem ſe adeſſe, cupereq; cum ipſo amicitiam & juſ hoſpitii conjungere: Solonem vero reſpondiſſe domi potius amicitias parandas eſſe, tum illum ſubjeciſſe. Ergo tu, qui domi tuæ es, me amicum tuum fac & hoſpitem. Ita Solonem acumen ingenii in Anacharſide miratum, comiter hominem accepiſſe, aliquamdiuque ſecum detinuiſſe, cum jam ipſe Remp. legesque componeret. Anacharſidem, cum e Solone quam vis rem ageret, intellexiſſet, riſiſſe hominis inſtitutum, qui ſe cives ſuos ab injuſtitia & cupiditatibus revocare poſſe putaret ſcriptis legibus, que nihil ab aranearum telis differrent: ſed perinde atq; illa tenerent, ſi quos inſirmos & tenues cepiſſent, a potentibus autem perſumprentur. Ei ita a Solone reſponſum: Sicut pactis ſent homines, eo quod neutris horum, inter quos ea conveniſſent, expediret ea violare: ſic ſe leges ſuas civibus ita concinnaturum, ut omnes juſtitiam injuſtitia utiliore perſpiciant. Et tamen magis Anacharſidis opinioni, quam Solonis ſpei exiſtus reſpondit. Quodſi ulterius Xenophontis viri optimi & Athenienſis teſtimonium contra inſtituta Athenienſium pro extollendis legibus non ſcriptis Lacedæmoniorum in medium afferre vellem, totus pene liber ejus de Rep. Athenienſium foret exſcribendus. Paucisſima ſaltem ſpeciminis loco dabimus ex interpretatione Joach. Camerarii: Incipit ſtatim libellum hoc modo: Athenienſium Rempubl. cum illis hujusmodi forma maxime placuit, non laudo hanc ob cauſam. Nam cum hec maxime illis placuere, & hoc placuit ſcilicet, ſuilibus hominibus melius eſſe quam viris bonis. Hanc igitur ob cauſam non laudo, ſed hac ipſis ratione probata, quod præclare & tueantur Rempublicam, & ea gerant, que ab aliis Grecis tanquam vitioſa reprehenduntur, id nunc oſtendam. Et mox. His moribus ut civitas optima ſit fieri non poteſt. Verum ſtatius popularis non alia ratione conſervari poteſt. Iterum: In judiciis non tam quid inſum, quam, quid expediat, ſpectant. Rurſus: Mihi dubium non eſt, populum Athenienſem intelligere, qui cives boni, quique improbi ſint. Hoc vero intellecto benevolentia complectuntur eos, unde aliquid utilitatis ſibi rediturum eſſe ſciunt, quamvis improbi illi ſint. Bonos autem viros magis odio proſequentur. Non enim exiſtunt, virtutem eorum talem eſſe, que multitudini proſit, ſed que obſt,

Sed

Sed nolo quidem his testimoniis uti. Nam si quis exactius rem consideret, patet nihil amplius in toto libro agi, quam quod Xenophon democratiam ibi & aristocratiam sibi invicem opponat. Unde quoties *proborum*, & *optimorum* interpretes Xenophontis non solum Camerarius sed & Sebastianus Castalio voces posuerunt, clarior res evadet, si semper substituas vocabulum *optimatum*, & quoties *improborum* voce usi sunt, si substituas nomen *plebis*. Alias confusissimos & falsissimos conceptus de mente Xenophontis tibi formabis per totum illum libellum. Uti enim notum est, Aristocratiam appellari ab *Optimatibus*, tanquam hi sint *optimi*, ita ipse Camerarius in notis ad illum libellum Xenophontis p. m. 488. observavit, per τὰς πτωχὰς καὶ μωχθῆρας, malos & improbos proprie apud Græcos denotari qui laboribus sunt oppressi, id est *plebem*. Declarant dicta, quæ statim ab initio apud Xenophontem sequuntur post ea verba, quæ primo loco excerptimus: *Primum hoc dicam; æquum esse, plus illic posse pauperes atque vulgus, quam nobiles & divites.* Et mox ait: *Sunt ubique terrarum optimates adversarii popularis administrationis. Nam in optimatibus minimum est petulantia & injustitia, maximumque studium honestatis. In vulgo autem viget inscitia, temeritasque ac improbitas.*

§. XXXIX.

Meretur etiam, ut colophonis loco ad illustrati-
nem sententiæ nostræ apponatur dissertatio celeberrimi Matthiæ Berneggeri pro moribus bonis contra bonas leges ad Taciti German. qu. 12. Pro bonis moribus, cum autoris exempla militant, tum illud Scytharum, quod Justinus habet l. 2. c. 2. n. 14. Ubi prorsus admirabile, in-

F 3

quit,

quit, videtur, hoc Scythis naturam dare, quod Græci longa sapientium doctrina præceptisque philosophorum consequi nequeunt, cultosque mores incultæ barbariæ collatione superari. Tanto plus in illis proficit vitiorum ignoratio, quam in his cognitio Virtutis. *Quale quid de præcis quoque Romanis Salust. in Catil. 9. 1.* Jus bonumque ap. eos non legibus magis quam natura valebat. *Causa rei, si quis querat, hac esse videtur: quod, ut Autor noster loquitur 13. XII. 3. prævalent illicita; & Ovidius habet Amor. 3. 4. 17.*

¶ Nitimur in Vetitum semper cupimusque negata.

Porro et si leges eo respiciunt, respicere certe debent, ut cives evadant felices, teste Platone lib. 5. de LL. vincuntur tamen vi, ambitu, & ipso tempore exolefcunt; quod secus est in moribus, qui nec tam facile expugnantur; & ipso temporis progressu valescunt. Quod summum Philosophorum Aristotelem fallere non potuit, qui Polit. 3. 12. dicit. *Κριωτέρας καὶ πλείονας νόμους κατὰ γένηματα νόμων τὰς κατὰ τὰ ἔθνη ἔχειν*, majoris roboris esse leges, quas non literæ sed mores fecerunt. Deinde quia ex malis moribus bonæ leges oriuntur, ut inquit Macrob. 2. 18. Saturn. sive ut nostri potius Autoris verbis utamur 15. XX. 3. leges egregiæ, exempla honesta, ap. bonos ex delictis aliorum gignuntur: illud ipsum malorum morum contagium, optimarum quoque legum remedio fortius esse solet. Unde Horat. Carm. 3. 24. 35. Quid leges sine moribus Vanæ proficiunt? & Seneca Ep. 39. 10. Definit esse remedio locus, ubi, quæ fuerant vitia, mores sunt. Idem de Benef. 3. 16. 5. Quemadmodum horum delictorum jam evanuit pudor

dor po
efficie
& Tib.
omitte
sequi.

script
stanti
Sed p
conn
bus o
differ
stione
ram,
He re
in ea
mon
publi
pro l
de pa
xiffe
Rom
num
leba
cult
gori
expi
nan
viti
cit:
ria

dor postquam res latius evagata est: ita ingratos plures efficies, & audaciores, si numerare se cœperint. *Quin* & *Tiberius imperandi callidissimus apud Tacit. 3. 53. 2. suadet,* omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fiat, quibus flagitiis impares simus.

§. XL.

Videamus nunc etiam, sed paucis, quæ pro legibus scriptis eorumque præ moribus & jure non scripto præstantia afferri solent. Multa habet *Besoldus lib. 6. p. 128.* Sed pro more magis hinc inde collecta, quam bene connexa. Ergo, quoniam *Berneggerum* pro moribus differentem audivimus, nunc etiam audiamus differentem pro legibus in subsequente statim *questione 113. Animadverti potest, ait, ad questionem propositam, num leges scriptæ sint in Republica necessaria, esse distincte respondendum. Cum ignota sunt vitia, quid opus, leges in ea sancire? Id qui faceret, non tam prohibere, quam admonere videretur. Quo argumento Solonem Atheniensis Reipublicæ legumlatorem sapienter fecisse sapientissimi Cicero pro Roscio 2. 25. & Seneca de Clem. 1. 23. 2. judicant, quod de parricidio, ut pote sua ætate nondum commissio, nihil sanxisset. Sic satis commode, præter Majores nostros, Veteres Romani dixerunt, de quibus Sallustius Catil. 9. 1. Jus bonumque apud eos non Legibus magis quam natura valebat. Et de Scythiis Justinus 2. 2. 5. Justitia gentis ingeniiis culta, non legibus. De iisdem exstat apud Nicephorum Gregorium insignis locus, & propositæ questionis apprime serviens explicandæ, quem facere non possum, quin adscribam. Ille namque Bizantinæ histor. 1. 7. cum a Scythiis irritamenta vitiorum, proinde ipsa vitia remonisset, tandem subjiçit: Ut febres, quæ humana corpora infestant, e materia oriuntur, ac tamdiu vigent, quamdiu illa præsto est:*

cum

Ejusdem pro necessitate legum scriptarum in Republica dispositio.

cum vero & inedia diuturna & potionibus Medicorum pravi humores consumti fuerint, statim & febris desinit, & vires paulatim corporis redeunt: sic etiam apud illam gentem, cum eæ res non sint, e quibus lites & contentiones oriuntur, mutuæque insidiæ & cædes suscipiuntur, neque judiciis neque curiis, neque Legum recitationibus est opus: ac ne eloquentia quidem, verborumque argutiæ ac perplexæ inventiones locum habent: sed innata quædam justitia illos regit, & haud invidenda libertas. Quibus de causis & Homerus eos mortalium justissimos appellavit. *Hæc ille. Caterum ubi à tali morum innocentia ad vitiorum declivia publice discessum est; (ubi vero locorum non est discessum?) illa civitas absque lege non magis, ac corpora nostra sine anima consistere potest. Vere siquidem Aristot. Rhetor. 1. 4. Εν τοῖς νόμοις ἐστὶν ἡ σωτηρία τῆς πόλεως in legibus civitatis salus est sita. Spartana certe Resp. (placet enim unum ex infinitis exemplum attingere,) quod libera nullisque tyrannis obnoxia floruit, quod per aliquot secula mansit eadem, causam hanc unam Thucydides affert l. 1. quia semper εὐνομήνη, optimus legibus administrata fuit, iis scilicet, quas Lycurgus præscripsit, teste Herod. 1. 95. Tacito 3. 26. 4. Justin. 3. 2. 4. Nam ante Lycurgum quidem κανονιστάτην erat, quod ibidem attestatur Herodotus. Quod si quis arbitria Magistratum ex æquo bonoque sine scriptis LLbus judicantium sufficere ducat, huic ego repono illud Aristotelis Politic. 3. 12. eos, qui solum hominem sine LLbus impe-*

imp
rium
quip
& ju
& re
qui n
fente
lud C
disce
futu
dica
lesce
Ad b
judic
præse
dem
mini
gore
pter
sus a
ne il
ab e

Initi
cont
stanc
te c
rect
ges
men

imperare volunt, quodammodo beluæ tradere imperium: eo quod affectus, qui sunt in homine beluinum quippiam, si nulla legum ratione regantur, mentem & iudicium hominis ita pervertunt, ut, quod verum & rectum est, aut non intelligat, aut, si intelligit, sequi non possit: & propterea in iudicando dicendaque sententia sapissime a vero & iusto digrediatur. *Ei illud Ciceronis Ep. 9. 16.* Sunt omnia incerta, cum a jure discessum est, nec præstare quisquam potest, quale futurum sit id, quod positum in alterius voluntate, ne dicam libidine. *Atqui leges affectibus carent, sicuti adolescentibus more regio vivere assueti queruntur, ap. Liv. 2. 3. 4.* Ad hæc adhibita longi temporis consideratione leges feruntur: iudicia vero brevissime conficiuntur, proindeque sine legum præscripto accurata esse non possunt. Præstat ergo quod ibidem & cap. 7. vult Aristoteles, homines legibus & leges hominibus adungere, illos quidem, ut sua prudentia partim rigorem legum mitigent, partim defectum earum, sicuti propter generalitatem suam non ad omnes possunt singulares casus accommodari, suppleant atque corrigant: has vero, ut ne illos in iudicando vel imperando sinant affectibus abripi ab eo, quod honestum, verum & rectum est.

§. XLI.

Sed ad ista quidem nunc paucis respondemus. *Cui satisfi.*
Initio miror, qui factum sit, ut vir celebris statim sibi contradiceret, & quæ in *quæstione 112.* erudite de præstantia morum præ legibus annotaverat, sine sensu forte contradictionis hic iterum destrueret. Deinde ut recte dixit: Cum ignota sint vitia, nihil opus esse, leges in ea sancire, ita videbatur in altero distinctionis membro justius longe ex excerptis §. 39. afferre debu-

G

isse:

isse: Contra vitia adula in civitate non sufficere leges,
 & hic loca ex Seneca & Horatio ibidem allata repetere.
 Quæ de Lycurgi legibus affert, non possunt probare ne-
 cessitatem legum scriptarum, quia Lycurgus leges non
 scripsit. Quæ vero illis, qui sufficere putant, magi-
 stratus judicare sine scriptis ex bono & æquo, ex Ari-
 stotele opponit & Cicerone, miscent principia justii cum
 legibus scriptis. Neque enim vult Aristoteles & Cice-
 ro ibidem, quod magistratus debeat judicare secundum
 leges scriptas, sed quod non debeat judicare contra re-
 gulas justii, quæ non scriptæ sunt. Et posito etiam, Ari-
 stotelem & Ciceronem id voluisse, cujus rei causa Ber-
 neggerus eos allegat, annon sensit, fortius pro sen-
 tentia, quam oppugnat, pugnare exemplum Lycurgi
 & Spartanorum sine legibus scriptis judicantium ex
 æquo, quam auctoritatem Aristotelis vel Ciceronis?
 Quod putat porro: omnia esse incerta in Republica, si
 non judicetur secundum præscriptas leges, in eo iterum
 refellitur exemplo Spartanorum, & quod mores boni,
 & si non sint ad punctum determinati, sed libertate
 quadam sint muniti, certiores tamen sint quam sen-
 tentia legum scriptarum, ob collisionem variam varia-
 rum regularum interpretandi, quæ efficit plerumque,
 ut major sit juris incertitudo, ubi leges scriptæ sunt,
 quam ubi populus utitur jure non scripto, ob disputa-
 tiones fori, & farraginem communium opinionum
 contra communes, ut taceam incertitudinem juris
 sæpe ex collisione ipsarum legum scriptarum oriun-
 dam, quorsum pertinet integer tractatus Dn. Præsidis
de novis Jurisprudentia Ante Justinianca. Denique esto,
 quod leges affectibus careant, quod ultimo loco urget

Ber-

Berneggerus, sufficit, quod interpretes legum æque habeant affectus ac iudices secundum jus non scriptum judicantes, quibus leges scriptas torquere pro lubitu solent.

§. XLII.

Miscuit ergo Berneggerus in illa dissertatione duas *Quatenus* quæstiones distinctas. Sunt utique plerumque leges *leges scriptæ* necessariae, si mores sint corrupti, quod ipsi supra con- *sint necessa-* cesimus, sed propterea non sunt meliores jure non scripto. Et debebat hunc casum iterum distinguere. Et debebat hunc casum iterum distinguere Berneggerus in diversas species, ne contradiceret iis, quæ in quæstione præcedente ipse annotaverat de insufficientia legum scriptarum ad tollendos pravos mores. Si mores pravi nondum sunt adulti & radicati, si legislator ipse exemplo præeat in tollendis pravis moribus, tum utilitate sua non destituuntur leges scriptæ, sed non tanta tamen, ut non idem fere tum sine legibus scriptis solo exemplo legislatoris possit obtineri. Si autem mores depravati sint universales & diuturno temporis usu corroborati, vix efficaciam obtinent, quam intendit legislator, vel exemplo legum Mosaicarum duritiem cordis Judaici vix ac ne vix quidem mollentium. Sunt tamen ad id non solum utiles sed & necessariae, ut coërceantur saltem corrupti mores, ne latius serpent, & indices augmenta capiant, tum etiam ut non habeant excusationem improbi, se ignorasse voluntatem legislatoris, sed fortius de improbitate convincantur, & hoc respectu potissimum in magna morum depravatione leges scriptæ præterendæ sunt jure non scripto. Nec est, quod hic nobis op-

ponas, jus non scriptum Lycurgi, quasi hic mores depravatos Spartanorum jure non scripto æque feliciter correxerit, ac alii legislatores legibus scriptis. Xenophon initio libri de Civitate Lacedæmoniorum: *Lycurgum admiror maxime & sapientissimum fuisse judico. Is enim alias imitatus civitates nullas, ac potius plurimis contrariam secutus rationem ad maximam felicitatem erexit patriam suam.* Respondeo enim (1) id valde rarum esse, & præter exemplum Lycurgi aliud vix proferri posse. Deinde etsi forte intuitu Atheniensium diutius emendati manserint Spartani in melius, (ut taceam, quibus artibus non facile a Principe Christiano imitandis, Lycurgus usus sit in introducendis istis moribus novis,) nec tamen perpetuo hæc emendatio duravit. Ipse enim Xenophon in fine libri illius prolixè ostendit, quam recesserint Lacedæmonii suo jam tempore ab antiquis institutis. Porro longiorem disceptationem requireret discussio, an revera felicem effecerit Spartanam legibus suis Lycurgus. Credo enim varia posse, singula instituta Lycurgi percurrendo, afferri argumenta, quibus ostendatur, per leges istas, etiamsi sanctissime fuerint observatæ, non potuisse populum Spartanum ad veram felicitatem perducì, quæ in tranquillitate animi consistit, cum omnia disposita fuerint a Lycurgo ad perpetuas fraudes & bellum cum aliis populis finitimis, quare vel hoc solo argumento, si alia infinita deessent, præferendæ sunt longissime leges Mosaicæ legibus Lycurgi. Exprobrat hoc Spartanis in tragedia Andromacha:

Oma-

O maxime invisī omnibus mortalibus,
Spartæ coloni, corde semper perfida,
Mendaciorum principes, fraudis malæ
Exquisitores, flexiles, sani nihil,
Sed singularia animo agitantēs omnia.

Conf. Camerar. *in not. ad d. libr. Xenoph. p. m. 483.*

§. XLIII.

De primo contentionis membro inter bonos mo- *Transitus ad*
res & bonas leges satis, pergo ad alterum, ad conten- *secundum*
tionem videlicet legum scriptarum cum malis moribus, *collisionis*
aut etiam in genere cum moribus quibuscunque, *membrum.*
quos tollere nequeunt. Confundunt in hac conten- *Principes, si*
tione plerumque Interpretes Juris Romani non so- *mores per*
lum quæstiones juris & facti, sed & quæstiones justitiæ *leges vult*
cum quæstionibus prudentiæ. Docet experientia *tollere, debet*
multos casus esse, ubi leges scriptæ non possunt tollere *evitare quos-*
mores, & ipsi quærunt, an ad valorem legum scri- *dam natos.*
ptarum de jure requiratur usus subditorum? Porro
etsi officium Principis primarium sit, tollere aut impe-
dire vitia per leges, non tamen sufficit, ut vitiis ortis
Princeps indistincte leges scriptas promulgeat, sed ma-
xima prudentia opus est ad leges condendas, quam
communiter negligunt Juri, tanquam homines Scho-
lastici. Nam hucusque in Scholis & Academiis puta-
tum fuit, prudentiam non posse doceri. Quod uti non
plane est inficiandum, ita tamen poterat & debebat do-
ceri evitatio imprudentiæ, si scholæ essent, uti maxi-
me hoc titulo gloriantur seminaria Reipublicæ & Ec-
clesiæ: quid enim prodest Reipublicæ & Ecclesiæ, quæ
in Republica est, si juvenes discant scientias absque ma-
nudu-

nuductione ad prudentiam per ostensam evitacionem imprudentiæ. Est prudentia Legislatoria species prudentiæ consultatoriæ late sic dictæ, ut ostendit Dn. Præses *l. 1. c. 1. Jurispr. divin.* Et si igitur philosophi neglexerint tradere regulas prudentiæ consultatoriæ (quia videlicet Aristoteles de Consiliis nihil scripsit, *vid. B. Jac. Thomaf. Tab. ult. Philos. Præf.*) debebant tamen Jcti hanc nobilissimam prudentiæ partem non negligere, utpote quorum potissimum etiam officium in consulendo consistit. Patet igitur cuilibet, quod si princeps imprudenter se gerat in legibus ferendis, quod & tum leges non possint obtinere effectum speratum, adeoque nec mirandum erit, si mores, quos tollere intendunt, tum non tollant, sed a moribus tollantur. Ergo ut intelligatur, qua ex ratione mores in hoc secundo contentionis genere triumphant de legibus scriptis, non inconueniens erit, si ostendamus, sed breviter, & non adhibita ea diligentia, quam hæc quæstio postulat, quoniam navi communes sint legum scriptarum, quos evitare debet Legislator, si velit mores populi tollere cum efficacia.

Ne leges sint plurimæ.

§. XLIV.

Debent leges esse normæ, secundum quas subditi actiones suas instituunt, ne per eas liberrime institutas turbetur quies publica, aut Respublica alio modo damnū patiat. Non igitur interest principis, ut in omnibus negotiis libertati subditorum normam & formam præscribat, sed in iis saltem, occasione quorum frequenter ac facile damnum sentire publica res potest. Nam de iis, quæ semel aut bis fiunt, leges constituti non oportet. At talia negotia non adeo multa sunt, quæ legibus habent

bent opus. Quare non solum indicium male constituta Reipublica sunt plurimae leges, sed & defectum prudentiae legislatoriae per modo dicta arguit plurimas leges condere. Adde quod amor subditorum minuitur, si vel minimas eorum actiones Princeps lege circumscribat, cum sic palpent, se non ut liberos homines tractari, sed ut servos. Taceo, quod, quo plures sunt leges, eo plures sunt occasiones, ut legum circumstantiae collidantur, & ita per auctam fori disceptationem diffensiones Jctorum, cum diffensionibus autem legum incertitudo augeatur. Incertitudine autem legum semel in rempublicam admitta, facillime mores, quos Princeps ope legum extinguere volebat, sub ejusmodi cavillationibus legum interpretationibus se tueri poterunt. Ita paucas leges tulere Moses, (si rituales excipias,) Romulus, Decemviri, Draco, Lycurgus, Solon, alique prudentes Legislatores.

§. XLV.

Qui aegrotantes curant, operam dare solent, ne quod externum ac visibile in morbo est, saltem auferant, sed etiam ut intrinsecam hominis constitutionem & intemperiem sanguinis emendent. Alias, si morbus reprimatur quidem, sed non causa morbi tollatur, vita periculo saepe exponitur aeger, morbo plerumque majori cum violentia ac damno redeunte. Eadem est ratio legislatoris, si saltem prohibeat effectus vitiorum non sublata causa, id quidem efficere poterit legibus scriptis, ut certa quaedam vitii species omittatur, sed mox in ejus locum substituantur mores adhuc peiores prioribus. v.g. si lupanaria tollat non sublatis irriterentis libidinis, subditi, cum scortationi advetæ operam

*Ne leges in-
tendant tol-
lere vitio-
rum effectus
sed radices,*

peram dare nequeant, studebunt adulteriis aliisque criminibus Veneris magis nefandæ. Hinc prudentissimi inter legislatores de recte formandis singulis domibus, de ordinandis videlicet matrimoniis & liberorum educatione potissimum fuere solliciti, alias vero leges de contractibus, testamentis aliisque negotiis ordinandis fere neglexerunt, Vide quæ Lycurgo jam *supra* §. 37. ex Plutarcho annotavimus. Eadem est sententia Platonis *libro 4. de Republ.* ubi, postquam monuisset, legislatorem præprimis debere operam dare, ut liberi recte instituantur, tum subjungit *f. m. 63.* *Dic per Deos, inquam, an negotia ipsa forensia mutuaque commercia & pacta in mechanicis artibus item convivia & verbera, dicarum sortitiones, constitutiones judicum, & si quæ vel circa forum vel portus aut imponenda aut exigenda sunt veltigalia, vel omnino forensia queque jura, vel urbana, vel portuum & reliqua id genus, an hæc, inquam, vel horum quicquam Legibus constituere aggrediemur? Haud quaquam decet, Viris bonis præclarisque præcipere. Horum enim plurima, qualia & quomodo statuenda sint, facile ipsi reperient. Nimirum, o amice, si Deus illis legum illarum, quas supra posuimus, salutem præstiterit. Sin minus, ita vitam transigent, ut multa ejusmodi legibus statuunt, corrigantque semper & innovent, putantes, ita se, quod est optimum, affecturos. Dicis nempe istos perinde victuros, ac illos, qui cum egrotent, propter intemperantiam insalubrem victum mutare nolunt. Sic prorsus, Enim vero ridiculo quodam modo isti in morbis perseverare videntur, curationibusque suis nihil aliud assequuntur, quam quod magis varios magisque vehementes morbos efficiunt, confiduntque semper, si quis pharmacis agi consulat, bene se valituros. Omnino tales sunt ita laborantium morbi. Quid vero? nonne hoc in illis gratiosum? quod omnium inimicissimum cum putent, qui vera monet dicitque non prius pharmaca, unctiones, incisiones, incantationes, eave, quæ extrinsecus admoventur, aut ejusmodi aliqua profutura, quam desinat quis ebriuari, voragini, veneri, otio indulgere? Haud admodum gratiosum istud. Nam indignari adver-*

sus

sus eum, qui utilia consulit, gratiam habet nullam. Ergo Viros hujusmodi, ut videris, nequaquam probas. Minime per Jovem. Neque etiam si civitas totum id agat, quod modo dicebamus, laudabis. An non idem quod isti facere tibi civitates videntur, quaecunque male instituta, civibus interdicut, ne totum ipsum reip. statum moveant, alioquin capite damnentur, quicumque res innovant? Contra quisquis ita Remp. administrantes colat, iisque gratificetur, & obrepat, eorumque voluntati assentetur, & morem gerat, hic demum bonus Vir erit, hic in rebus maximis sapiens, hic honore ab illis afficietur. Idem proventus facere mihi videntur, neque ullo pacto laudo. Quid autem? nonne eorum fortitudinem propensioemque affectum miraris, qui has civitates curare contendunt. Admiror equidem, his exceptis, qui ab ipsis falluntur, putantque revera civiles esse, quod vulgo laudentur. Quid ais? Annon istis ignoscis? Num existimas eum, qui metiendi sit ignarus, si quando caeteri multi tales quadricubitum esse eum praedicent, effugere posse, quin & ipse de se idem existimet? Non istud quidem. Ne igitur agre ferat. Sunt enim hi quidem omnium maxime ridiculi, qui leges ferunt in his, quae diximus, emendantque semper, confidentes, se finem aliquem reperturos circa ea, quae inique in commerciis committuntur, & circa illa, quae ego paulo ante dicebam, ignorant, se revera tanquam hydram secare. Certe nihil aliud faciunt. Equidem speciem hanc institutionum circa leges ac respubl. arbitror verum conditorum legum, neque in male disposita, neque in bene constituta rep. tractare; in illa quidem, quoniam inutilia sunt hujusmodi instituta, neque quicquam proficiunt: in hac autem, quia partim quaeque reperiet, partim suapte natura ex superioribus studiis profiscuntur. Nemo omnium autem prudentius hoc negotium aggressus est, quam Moses, cujus leges ita sunt simplices & apte dispositae, ut neque gula, neque Venus, neque ira, neque fraudulentia & cupiditas furandi irriteretur, ut vel ex hoc capite mereantur legibus omnibus aliis praeferrri, ac praestaret, ut loco tot inutilium commentationum in libros Mosaicos, vir quidam eruditus ostenderet, regulas omnes prudentiae

H

tiae

tiaë legislatoriæ in legibus Mosaicis fuisse exacte observatas. Nam qui cum Riccio a Befoldo *op. Polit. lib. 6. p. 134.* citato mysticum quendam sensum in legibus Mosaicis quærunt, secundum quem eadem adhuc hodie usum habeant, ii præfecto prudentiam juris sequuntur quidlibet ex quolibet exsculpendi, omnemque rem, excepta sola veritate, in re omni inveniendi, quæ per tot secula in scholis cum satis impertinenter regnaverit, jam incipiet haud gravatim doctrinis sanioribus discessione sua locum facere.

§. XLVI.

Ne confundant officium docentis, cum jure Principis.

Præterea, ut recte notavit Aristoteles *lib. X. ad Nicom. cap. 10.* ea, quæ moribus radicata sunt, oratione minime aut certe vix tolli possunt. Igitur Legislatores vitiosos homines non ratiocinatione, cui non auscultant, sed terrore pœnarum movere intendit, ut, quia non virtutis amore id faciunt, saltem formidine pœnæ peccare oderint. Et in eo differt Doctoris & Legislatoris officium, quod prior hortetur ac suadeat, ac bonos e malis efficere & animum emendare intendat, hic autem contentus sit pœnis malos coercere, illisque metum incutere. Ergo leges imperfectæ dicuntur, quæ clausula pœnali destituuntur, & plerumque frustraneæ sunt. Quare & sapientissimi ex Legislatoribus breviter voluntatem suam in legibus declararunt sub comminatione vindictæ, si aliter fiat, a ratiocinatione autem proluxa tanquam ad officium legis, quod in cogendo consistit, impertinente abstinerunt. Exemplo sint iterum leges Mosaicæ, Draconis, Lycurgi, Solonis, Romuli, Decemvirales &c. Pulcre Seneca *Epist. 94.* *Leges, inquit, ut (sponte) faciamus, quod*

quod oportet, non efficiunt, & quid aliud sunt, quam minis mixta præcepta? Primum omnium ob hoc illæ non persuadent, quia minantur; at hæc non cogunt sed exorant. Deinde leges a scelere deterrent: præcepta in officium adhortantur. His adjice, quod (secundum Posidonium, Hanc enim non esse sententiam Senecæ ipsius sequentia docent) leges quoque proficiunt ad bonos mores, utique si non tantum imperant, sed docent. In hac re dissentio à Posidonio. Non (enim) probo, quod Platonis legibus adjecta principia sunt: vid. Platon. lib. 5. de Legibus ibique Marsil. Ficinum in fine argumenti.) Legem enim brevem esse oportet, quo facilius ab imperitis teneatur, velut emissæ divinitus vox sit. Jubeat, non disputet. Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quam lex cum prologo, Mone, dic, quid me velis fecisse. Non disco, sed, pareo.

§. XLVII.

Solent etiam Medici, si videant, morbum ægroti corpus & sanguinem ita infecisse, ut absque periculo mortis non ejici possint humores peccantes, loco medicamentorum expellentium delinientia dare, atque diæta potius quam medicamentis rem aggredi. Pariter prudens legislator, si videat ita adulta esse vitia & radicata, ut absque interitu Reipublicæ ea loco movere nequeat, leges contra ejusmodi corruptos mores non fert, sed vel terminos saltem ponit, ne malum latius serpat, vel plane etiam dissimulat totum negotium & correctionem & emendationem providentiæ divinæ relinquit. Illustre hujus rei exemplum suppeditat Tacitus III. Ann. 52. seqq. de tentata frustra ab Ædilibus per leges sumtuarias luxus coercitione, & consilio eam in rem Tiberii, qui, quam sceleratus alias & luxuriosus ipse fuerit, in hoc tamen negotio officium Principis pruden-

Ne aggrediantur vitia nimis radicata scriptis legibus ejicere.

dentis implevit. *Pensavit enim saepe, an coerceri tam profusa cupidines possent; num coercitio plus damni in Republicam ferret, quam indecorum, adrectare, quod non obtineretur; vel retentum ignominiam & infamiam virorum illustrium posceret.* His autem omnibus exacte trutinatis literas postea ad Senatum dedit, quibus illud propositum dissuasit, quæ uti integre merentur legi ab iis, qui doctrinæ civili dant operam, ita saltem potissima exinde excerpemus. *Quod si mecum ante viri strenui Ediles consilium habuissent; nescio an suasurus fuerim omittere potius provalida & adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fieret, quibus flagitiis impares essemus. Sed illi quidem officio functi sunt, ut ceteros quoque Magistratus sua munia implere velim: mihi autem neque honestum silere, neque proloqui expeditum, quia non Edilis aut Prætoris aut Consulis partes sustineo: majus aliquid & excelsius a Principe postulatur; & cum recte factorum sibi quisque gratiam trahant, unius invidia ab omnibus peccatur. Et iterum: Tot a majoribus repertæ leges, tot, quas divus Augustus tulit; illa oblivione, hæc (quod flagitiosius est) contemtu abolitæ, securiorem luxum fecere. Nam si velis, quod nondum vetitum est; timeas, ne vetere: at si prohibita impune transcenderis; neque metus ultra neque pudor est. Cur ergo olim parcimonia pollebat? quia sibi quisque moderabatur: quia unius urbis civis eramus: ne irritamenta quidem eadem, intra Italiam dominantibus. Externis victoriis aliena, civilibus etiam nostra consumere didicimus. Denique: Si quis ex magistratibus tantam industriam ac severitatem pollicetur, ut ire obviam queat; hunc & laudo & exonemvi laborum meorum partem fateor. Sin accusare vitia volunt, dein cum gloriam ejus rei adepti sunt, similitates faciunt ac mihi relinquunt; Credito me quoque non esse offensionum avidum; quas cum graves & plerumque iniquas pro Rep. suscipiam, inanes & irritas, neque mihi aut vobis usui futuras, jure deprecor. Plura eam in rem vide apud Plinium *Hist. nat. lib. 10. c. 50. & l. 32. c. 11.* Alexandrum ab Alexandro *Dier. Genial. lib. 3. c. 11. p. 685. seq.* Fofnerum ad *d. l. Taciti p. 306. seq.* Quodsi forte Tiberius te ac Tacitus terreat, quod*

quod eorum subinde in eorum scriptis, qui falsam honestatem affectant, non optima fiat mentio, cape exemplum ex legibus Mosaicis, ubi Deus ipse docuit, prudentius esse, Judæis ob duritiam cordis permittere polygamiam & divortia, (indicia sane morum non leviter corruptorum,) quam legibus contra latis libidines & iras populi magis excitare, quam suppressere.

§. XLIX. Quid ergo, inquires, an igitur leges plane nullum habebubut usum? Si mores boni sunt, nil legibus opus, si mali, nil leges profunt. Imo inverto. Si mores boni sunt, cavendum, ne mali fiant, & si mali incipiunt fieri, aut nondum malitia nimis altas vires sumsit, tum leges efficaciam suam valide exercere possunt. Adultis vitiis autem etsi principis officium, non per leges intempestive latas se exerere possit, non tamen propterea est plane nullum. Vitia non simul, ac uno momento vires nimias sumunt, sed pedetentim crescunt, uti omnes alii mores. Nihil tam naturale est, quam ut aliquid eodem modo decrescat, quo incrementa sumsit. Pedetentim boni mores introducendi sunt, sed ad hoc exemplo opus est. Nullum vero exemplum hic efficacius, quam ipsius Principis, ut ad quod omnes subditi suos mores etiam componunt, non ita prompte quidem, fateor, si bonum sit regis exemplum, quam si malum, interim tamen nec ita lente, quam si sine exemplo princeps per solas leges velit reprimere mores corruptos. Sensit hoc Tiberius, & cum ipse deprehenderet, se pariter ac patres in luxu immersum esse, prudenter a lege abstinuit. Quod si tamen & a luxu plane alienus fuisset Tiberius, prudentius fecisset, si Patres Reipublicæ Romanæ exemplo prius ab excessu

Sed exemplo prius præ-ant, tum leges adju-menti loco adhibeant.

si revocasset paulatim ad mediocritatem, quam si statim legem sumtuariam tulisset. Id certum: Ubi nullum exemplum Principis adest, ibi frustra feruntur leges: At in universum non verum est, leges prudenter ferri, sicubi princeps exemplo suo legibus præcurrat. Si principis exemplo potentiores in Republica in ordinem redacti sint, tum legum succurrentium est magna efficacia. Si mox Princeps incipiat & leges & exemplum suum conjungere, nimia violentia est, at nullum violentium diuturnum, & prohibitio rei subitanea irritat subditos, ut eo fortius contranitantur.

*Tertium
membrum
collisionis.
Mores pos-
sunt leges
scriptas ab-
rogare, et-
iam mali bo-
nas,*

§. XLIX. Vidimus hæcenus causas quasdam palpabiles, cur leges non possint tollere mores vitiosos, neque dubitamus, plures alias recenseri posse idem efficientes. Sed sufficiant istæ speciminis loco. Interim, quæ hæcenus diximus, satis indicant, quod non solum possibile sit, ut, quod tertium erat collisionis membrum inter mores & leges, mores post legem latam orientes tollant legem scriptam antea latam, sed & simul causas monstrant, cur mali etiam mores possint tollere leges bonas. Si enim legis non semper ea est efficacia, cum præsens est & adhuc nova principis voluntas, ut mores possit tollere, facilius concipitur, quod mores subsequentes possint antiquare legem ante aliquot annos latam. Idque multis modis fieri potest, puta si legislator, qui pravis moribus & adversis legi antecessoris est præditus, succedat, & exemplo suo illos in subditis rursus excitet; si, qui lege notati erant, potentiores evadant in republica, ut amplius coerceri nequeant; si nimia violentia initio statim mores per legem fuerint suppressi, si ratio aliqua particularis ces-
set,

set, obquam princeps mores communes lege coercuerit, puta metus annonæ, aut tumultus, item tempora belli &c. & in genere, si status Reipublicæ mutatus fuerit, quod infinitis modis accidere potest. In his casibus etsi nunquam lex scripta fuerit contraria lege abrogata, imo etsi vel decies imperite repetita fuerit, (si enim imprudentia in prima legum latione poterit committi, cur non eadem etiam posset subesse in repetitione,) omnes tamen lippi & tonsores in Republica palpabunt, leges scriptas esse sublatas per mores contrarios, tantum abest, ut Jctus, id est homo prudens de eo dubitare possit, an possibile sit, ut mores possint legem scriptam tollere.

§. L. Sed faciunt tamen doctrinæ falsæ longissimo usu in Scholis pro veris habitæ, ut etiam præstantissimi Jcti iis seducti vel in re plana hæsitent, vel etiam veras doctrinas, utpote non connectendas cum receptis dogmatibus, ut falsas rejiciant. Talia autem præjudicia erronea multa in doctrina de consuetudine recepta esse docuit Dn. Præses in *dissert. de jure consuet. & observ.* Ita cum doceri soleat, leges scriptas valere ex voluntate principis expressa, consuetudinem autem ex tacita principis voluntate, sua sponte ex illa doctrina fluit, quod nec consuetudo possit ullo modo subsistere contra legem scriptam, nec hanc abrogare, tum canon iste ut evidens, quod frustra quæretur de hominis & ira etiam de principis voluntate tacita, quoties conflet de contraria ejus voluntate expressa. Reterri etiam solet inter requisita consuetudinis communia, ut sit rationalis. At quomodo rationalis esse potest, quæ legi scriptæ non vult cedere, aut eam vult tollere? Er-

go

*Nec obstat,
voluntatem
principis ex-
pressam præ-
ferendam
esse tacita.*

go non poterunt ex istis principiis fieri, quæ quotidie tamen fiunt. Videant quomodo per diffin&iunculas ex his tricis se explicent, qui assertis illis adhuc utuntur. Nobis enim per illa nullum oritur dubium, ut qui scimus, consuetudines etiam in republica Monarchica non valere ex tacito principis consensu speciali, & inane esse requisitum consuetudinis, quod debeat esse rationalis. *Vid. Dn. Præsid. dissert. cit. §. 36. 72. seq. 107.*

Mores tollunt etiam leges clausula, ne unquam abrogentur, munita.

§. LL. Sive igitur lex scripta destituta sit illa clausula, quod abrogari non possit, sive eadem sit munita, perinde tamen tolletur utrobique a consuetudine contraria. Si enim clausula ista legibus quandoque addita non habet istam efficaciam, ut eo firmitus tollatur consuetudo præterita vel præsens, multo minus eam habebit efficaciam, ut tollat mores futuros. At si quis causas supra dictas perpendat, quibus positis legem scriptam non posse tollere mores contrarios ostendimus, deprehendet, quod v. g. lex sumtuaria non majorem efficaciam sit habitura, etiamsi Legislator apponi curasset, ut nunquam lex abrogari debeat, si vitium luxus altas radices egerit, aut si externa vitiorum princeps lege velit ejicere ex Republica non sublatis principiis. Nec movent in contrarium ea, quæ in hac questione differuit Jctus Illustris *Seç. 1. tb. 10. Valere*, ait, consuetudinem, quæ post legem derogatoriam introduciur cum Rauchbaro asserit Richter 2. Dec. 53. n. 144. Nos subistimus, nam ubi Regnum vel Aristocrazia aut etiam popularis status obtinet, potestas ferendarum legum penes singulos e populo non est. Nam Respondemus: Consuetudinem etiam esse legem improprie, & tribuere saltem jus impunitatis & licentiæ, (*Dn. Præses d. Dissert. §. 37. seq. item §. 76.*)

§. 76.) & fons dubii ex communi errore est, consuetudinem referente ad legum proprie dictarum species. Quod vero sequitur: *actus legibus contrarios puniri debere, non jus inducere*, regulariter quidem obtinet, nisi princeps imprudenter leges pœnales tulerit, aut nisi aliæ rationes suadeant, ut princeps pœnam differat, aut remittat. Pergit: *Nec est quod dicas, hac ratione consuetudini nullas in legibus abrogandis partes relictum iri. Et enim leges non omnes ita districte precipiunt, (cum clausula videlicet, ne abrogentur,) sed quadam feruntur eo fine ut arbitrii varietas excludatur. In his igitur consuetudo vim suam exerit, quoniam parum interest summi imperantis, modo populus certam & constantem negotiorum formam habeat.* Hic fateor, me non intelligere, quæ de singulari hac legum specie dicuntur, & desiderare exempla, quibus res illa mihi certe obscura declaretur. Id tamen video, qualescunque demum sint illæ leges, quas solas consuetudo possit abrogare, isti consuetudini etiam opponi posse ea quæ Vir Illustris opposuerat Richtero, scilicet: in Republica penes singulos e populo non esse potestatem ferendarum legum, & actus legibus contrarios vel puniri debere vel effectu juris destitui, non jus inducere. Altera responsio: *Deinde consuetudo operatur, ubi lex aut legis ratio non est contraria*, concedit tacite, quod consuetudo legem abrogare non possit, quod tamen eam posse & leges & Juri & ratio dicant.

§. LII. Imo porro tollet legis scriptæ efficaciam *Lex scripta* & obligationem non solum contraria consuetudo, sed *etiam solo* & desuetudo seu non usus. Probavit id jam Dn. Præses *non usu tolli* *potest.* *d. dissert. de Jure consuet. §. 101.* Adde, quod ille qui

legem sibi fingit, quæ longissimo tempore non habuit usum, legem sibi fingit nullius usus. At lex nullius usus & lex non lex in doctrina civili videntur esse synonyma. Scio quidem, dissentire interpretes juris Romani tere omnes, sed scio, nullam rationem ab iis afferri, imo nullam legem. Sola autoritas hic obtenditur, Doctorum & numero & sono nominum terrorem incutientium, sed incautis. Ita enim communiter. Si civitas per mille annos non uteretur lege scripta, quia forte non eveniret casus, non tamen tolleretur lex, quia requiritur ad tollendam legem usus contrarius, non solus non usus. Cur vero? quia ita docuerunt Bartolus, Jason, Oldradus, Felinus, Alexander, Decius, Natta, Farinacius, Curtius junior, Guido Papa, Rolandus a Valle, Paris de Puteo, Tiberius Decianus, Molinæus, Cravetta, Antonius Sola, Mascardus, Berojus, Carolus Tapia, Rosenthal, Paulus Fuscus, Knichen, Salazar, Monaldus, Stephanus Gratianus, Fridericus Prückmannus, Andreas Gailius, Thomingius, Marcus Antonius de Amatis, Ernestus Cothmannus, *vid. Reink. de Reg. Sec. & Eccles. lib. 2. class. 2. cap. 9. n. 22. Jac. Schultes quest. 69. n. 66.* Vides: unus aliquis ex Glossatoribus ita canere incepit, cecinerunt ita post hunc præcentorem reliqui omnes. Nos autoritatibus his omnibus opponimus non nostram autoritatem, quæ nulla est, sed rationem, cujus quamvis sit apud plerisque autoritas nulla, est tamen ejus apud nos, & alios paucos maxima. Et consolationi nobis aliquo modo fuit, quod inter illa nomina Jacobo Schultesio adducta, non deprehenderimus nomina Jctorum elegantioris doctrinæ, Hotomannorum, Alciatorum, Cujacio-

jacio
Qua
quæ
hil a
de ju
32. S
dem
mod
facu
ann
scul
in p
quo

cur
viti
alte
rab
qua
mu
era
dan
ho
cip
nal
Et
Bel
pio
est
gen
ner
tig

jaciorum, Balduinorum, Duarenorum, Contiorum &c. Quæsiui insuper, an unicam reperire possem rationem, quæ pro stabilienda illa sententia adversa faceret. Nihil aliud autem deprehendi, quam quod Feltmannus *de juram. perborrescent. c. 15. n. 9. & seq. (conf. eund. ad l. 32. §. 1. ff. de LL.)* ex Jasone istud afferat. *Non usu solo quidem præscribi servitutes, sed legem non posse perire eodem modo ut servitutem, quia allegatio juris publici sit res mera facultatis.* Egregia & objectio & responsio, & non alia annotatione digna, quam ut optemus talibus, qui flosculis ejusmodi delectantur, ut voti fiant compotes & in perpetua servitute doctrinarum barbararum antiquorum Glossatorum maneat.

§. LIII. De gustibus enim non est disputandum, cum similes quærant labra lactucas. Nec nobis adeo vitio vertendum, si nobis sapiant fercula condimenti alterius. Ex dictis enim hæcenus illustrari possunt notabilia duo exempla, quæ subministrat Plinius junior, quæ tamen simul, ea quæ a nobis adducta sunt, lumine mutuo illustrant. Prius extat *lib. 4. Epist. 9.* Accusatus erat Julius Bassus a Bithyniensibus de crimine repetundarum, fuerat enim quæstor in ea provincia. Ipse ut homo simplex & incautus passus erat multis & ipsi Principi, quod munuscula accedisset natali suo aut Saturnalibus. Hæc accusatores furta ac rapinas vocabant. Et lex Acilia quoque munera accipi vetabat *Censuit Behius Macer, Consul designatus, lege repetundarum Bassum teneri: Capio Hispo, salva dignitate judices dandos. Uterque recte. Qui fieri potest, inquit, cum tam diversa censuerint? quia scilicet & Macro, legem intuenti, consentaneum fuit, damnare eum, qui contra legem munera acceperat; & Capio, cum putaret licere Senatui, sicut licet, & mitigare leges & intendere, non sine ratione veniam dedit* FACTO, VERTITO

TITO QUIDEM, NON TAMEN INUSITATO. Prevaluit sententia Capionis: quinimo consurgenti ei ad censendum, acclamatum est, quod solet residentibus. Ex quo potes aestimare, quanto consensu sit exceptum, cum diceret, quod tam favorabile fuit, cum dicturus videretur. Sunt tamen ut in Senatu, ita in civitate, in duas partes hominum judicia divisa. Nam quibus sententia Capionis placuit, sententiam Macri ut duram rigidamque reprehendunt: Quibus Macri, illam alteram dissolutam atque etiam incongruentem vocant. Negant enim congruens esse, retinere in Senatu, cui iudices dederis. Et mox: Misso Senatu Bassus magna hominum frequentia, magno clamore, magno gaudio exceptus est. Vides, ut puto, hic mores legi contrarios, si non totum legis effectum, ex magna tamen parte eum sustulisse. Cur vero non totum? Quia scilicet non erant mores universales, sed quorundam saltem, quia mores ipsi non intendebant totam legem tollere, sed particulam ejus de munusculis.

§. LIV. Alterum exemplum est *lib. 10. Epist. 115. ad Trajanum*: *Lege, Domine, Pompeja permissu Bithynicis Civitatibus adscribere sibi quos vellent cives, dum civitatis non sint aliena, sed suarum quisque civitatum, quae sunt in Bithynia. Eadem lege sancitur, quibus de causis e Senatu a Censoribus ejiciantur: inter quas nihil de cive alieno cavetur. Inde me quidam ex Censoribus consulendum putaverunt, an ejicere deberent eum, qui esset alterius civitatis. Ego, quia lex sicut adscribi civem alienum vetabat, ita ejici e Senatu ob hanc causam non jubebat; praeterea quia ab aliquibus affirmabatur mihi, in omni civitate plurimos esse bulevitas aliis civitatibus, futurumque, ut multi homines multaeque civitates concuterentur ea parte LEGIS, QUAE JAM PRIDEM CONSENSU QUODAM EXOLEVISSET: necessarium existimavi, consulere Te, quid servandum putares. Capita legis his literis subjeci. Respondit Trajanus Epist. 116. Merito basisti, Secunde charissime, quid a te rescribi oporteret Censoribus, consulentibus, an legerent in Senatum aliarum civitatum, ejusdem tamen provincia, cives. Nam & legis autoritas, & LONGA CONSUETUDO USURPATA CONTRA LEGEM,*

in

in diversum movere te potuit. Mibi hoc temperamentum ejus placuit, ut ex præterito nihil novaremus, sed MANERENT, QUAMVIS CONTRA LEGEM ADSCITI QUARUMCUNQUE CIVITATUM CIVES; in futurum autem lex Pompeja observaretur: cujus vim si retro quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari. Sentio quidem facile, plerosque fore in ea opinione, ac si hoc exemplum nostram sententiam magis oppugnet, quam adjuvet. Quid enim, dicent, annon sentis, mores legi adversos legem tollere non potuisse, quia Trajanus mores illos improbavit? At, inquam ego, si accurate sententiam Trajani adspicias, deprehendes potius, mores sustulisse legem, quia Trajanus non irritos reddidit eosdem, sed mores hos iterum nova lege a Trajano fuisse sublatos, an ob utilitatem publicam, an ob amorem Plinii, hic non locus est disquirere.

§. LV. Restat, ut videamus quem usum dicta *applicatio* habeant intuitu juris Germanici, sed paucis iterum & *dictorum ad* quasi per indicem. De præcis Germanis sic inter alia *Germanos.* Tacitus *Germ. c. 19.* Numerum liberorum finire aut quem *Apud hos fe-* quam ex agnatis (lege: gnatis. Ita in simili *Hist. V. c. 5.* re perpetuo ubi Tacitus de Judæis; Nam & necare quengquam ex agna- *plus valuerunt mores* ris nefas, pro agnatis legendum esse gnatis jam observa- *quam leges* vit post Lipsium Seldenus de *Jure Naturæ secundum dis-* *scriptæ.* *cepti. Hebr. lib. 4. c. 1. p. 480. conf. eund. l. 7. c. 9 p. 875.*) necare flagitium habetur, PLUSQUE IBI BONI MORES VALENT, QUAM ALIBI BONÆ LEGES. Et paulo post *c. 26.* Fœnus agitare, & in usuras extendere ignotum: ideoque MAGIS SERVATUR, QUAM SI VETITUM ESSET. Et hoc velut in opprobrium Romanorum commemoravit Tacitus, apud quos legum operosis- *sime*

fime scriptarum numerus jam in immensum creverat. Quare & ex Taciti descriptione Consuetudines vererum Germanorum in moribus & institutis generalibus per certos titulos collegit, ac in principio consuetudinum Imperialium f. 5. exhibuit Melchior Goldastus. Et sane constat, ante seculum quintum vestigium legum Germanicarum scriptarum non extare, & quæ postea secutæ sunt, maximam partem pristinas consuetudines repetiisse. Ac quemadmodum supra notavimus §. 8. 9. & 16. antiquitas leges non scriptas canticis fuisse comprehensas, sic & idem a Germanis olim fuisse usurpatum præter alias multas rationes & id probat, quod & hodiernum singuli versiculi canticorum vocentur leges, *Geseze*. Eadem ratio fuit jurium mediæ ævi, Speculi puta Saxonici atque Suevici, nam & illa præter constitutiones aliquas Cæsarum, consuetudines ex bono & æquo ac interpretationes prudentum pridem observatas comprehenderant. Ad recentiora tempora autem si decurramus, videbimus similiter in multis veluti per manus traditum jus in foris & dicasteriis principum superfuisse. Hinc toties in Constitutionibus etiam novissime latis nominantur, *die alte Gebräuche / löbliche Sitten und Herkommen* / & secundum illorum tenorem in decisione causarum etiam supremi Tribunalis Assesores pronuntiare jubentur. *Ord. Cam. P. I. t. 57. §. 1. & R. I. 1654. §. 105.* Constat igitur ex his, tenaces semper fuisse Germanos morum atque usum a majoribus suis acceptorum tam in juribus, definiendis causis privatorum inservientibus, quam in his quoque, quæ ad formam regiminis publici ejusque administrationem pertinent. Atque hoc ipsum est, quod temporis progressu

fu de
obser
Conra
dam
bus l
dine
dam
alii n
Herc
tione
Germ
mod
pitu
indic
quæ
1434
tion
dispe
tra
Imp
dam
ex f
quo
gran
mar
di In
regi
Sup
ra,
sesfi

fu des Reichs herkommen cœpit appellari. *Culpicius de observ. Imperiali* lib. 8. & 9. *Gryphander de Weichbildis* c. 37. *Conring. de Orig. Jur. Germ. per integr.* unde Gallus quidam, rerum Germanicarum studiosus, cum in Recessibus Imperii, & in vetustis pactis sæpe ad has consuetudines provocari videret, putavit esse singulare jus quoddam in Germania, quod *Harcomman* diceretur, vel, ut alii narrant, esse celebrem Jure consultum vetustum, qui *Hercommannus* vocaretur. *Confer Schottelium in præfatione ad tractatum de singularibus quibusdam & antiquis in Germania juribus.*

§. LVI. In recensendis autem speciminibus ejusmodi consuetudinum Germaniæ nobis otium fecit *Culpicius*, ex cujus adeo *citata dissertatione* §. 16. & seq. saltem indicem apponemus. Igitur huc pertinent decisiones quæstionum Feudalium ex epistola Sigismundi anno 1434. scripta, definitio causarum criminalium ex præfatione Ordin. Crimin. Carol. V. actiones ex pacto nudo, dispositiones de successione in pactis dotalibus, jus retractus, stilus curiæ in processibus, quod in electione Imperatoris Germanus fuerit electus, (quod legi cui-dam scriptæ falso tribui prolixè ostendit,) quod nonnisi ex familia illustri natus in Imperatorem eligi possit, quod electio Imperatoris Francofurti, coronatio Aquis-grani, prima curia Noribergæ institui debeant, jus primariarum precum Imperatori competens, jus eligendi Imperatorem Electoribus proprium, officia publica regni, Cancellaritus, Princernatus, Dapiferatus, &c. Superioritas Statuum Territorialis & ei cohærentia jura, ut teloniorum, collectarum, reformandi, &c. jus sessionis & suffragii comitalis ante impetratam investitu-

*Affertibus
exempla.*

fituram, exemptio ab onere contributionum ad bellum Turcicum, jura illa, quæ communiter reservata Imperatoris appellantur, & alia plura.

(Officia Au-
lica Germa-
nicorum jam
Herodoti
tempore usi-
tata.)

§. LVII. Obiter hic noto, officia publica & Au-
lica Electorum a vetusta quidem consuetudine jam ab
aliis scriptoribus fuisse deducta, (*Vide Thulemarii Octo-
viratum cap. 20.*) nescio tamen an quisquam tam au-
dax fuerit, ut originem eorum a temporibus Herodo-
ti, antiquissimi scriptoris deduxerit. Tentabimus ta-
men. Notum est, Scytharum nomen antiquis tam late
usurpari, ut etiam Germani sub eo comprehendantur.
De Scythis autem refert Herodotus *lib. 4. Histor. fere cir-
ca medium* quod soliti fuerint in solennitatibus, quibus
sepulturas Regum suorum honorabant, simul cum Re-
ge sepelire τὸν οἰνοχόον, καὶ μὲν γειρον, καὶ ἰπποκόμον
καὶ ἀγγελιοφόρον, seu, ut Laurentius Valla interpre-
tatur, eum qui vinum miscebat, & cocum, & equisonem,
& ministrum, & eum, qui erat a nuntiis. Habes hic
diserte Pincernam, Bapiferum, Marefballum: Per mini-
strum quo minus eum intelligas, qui hodie *Camerarius*
dicitur, nihil vetat, cum Camerariorum ministerium
sit ad personam regum & principum ætissime alliga-
tum. In locum autem ejus, qui intuitu Regis Scytha-
rum dicitur ei fuisse a nuntiis, videtur successu tem-
poris, & ubi literarum usus esse incepit, successisse
Cancellarius. Conspirat etiam ordo, quo Herodotus ea
officia recenset. Nam primus etiam inter Electores
est Arhipincerna, quem Archidapifer sequitur, hunc
Archimarefchallus & postea Archicamerarius. In so-
lo Archicancellario dubium hæret, qui in Germania
reliquos omnes præcedit, apud Scythas autem Nunci-
us,

us, quem diximus huic respondere, est ultimus. Sed & huic dubio facile posses occurrere, si dicas, eum ex ultimo in primum locum fuisse evertum, postquam in Germania Clerici, qui termini instar nemini cedunt, officium hoc sibi vindicaverint. Verum de hac observatione saluum sit Lectori judicium. Jam iterum in viam.

§. LIX. Gavisa est autem Germania plene hac felicitate, ut moribus suis uteretur solis, donec per introductionem legum scriptarum omnia turbarentur. Sunt autem illæ duplicis generis, quarum videlicet adhucdum Doctores creamus in Academiis, Canonicum seu Pontificium, & Civile seu Justinianicum. Rem ab aliis prolixius actam non agam, hoc est, non exponam, qua occasione, quo tempore, quo fructu utrumque jus in Germaniam sit introductum. Videantur *Conring. de orig. Jur. Germ. cap. 26. seq. Conradus Sincerus de German. leg. vet. atque juris Romani in Republ. nostr. orig. & autorit.* Id saltem ostendam, in hoc singulare quid esse observandum, quod cum in aliis Rebus publicis bonæ leges intendere soleant, tollere pravos mores, Germania hac infelicitate laboraverit, quod pravæ leges intenderint tollere bonos mores, & Pontifex ac Clerus Pontificius inter alia consilia turbandi pacem Germaniæ istud inter præcipua adhibuerint, ut moribus Germanorum probis ejectis introducerent jus impium, incertum, atque impertinens. Quamvis autem per divinam gratiam pravum istud consilium non omnino bonos mores tollere potuerit, sed eorum multi adhuc hodiernum vigeant, id tamen affecti certe sunt, ut maxima incertitudo ex juris mixtura illa sit orta, & ut eruditi minimum mores patrios ignorent.

§. LIX. Equidem non diffiteor fuisse in moribus Germanorum nonnulla, quæ emendationem desideraverint, sed pauca fuerunt illa, & vix præter duella judicialia & purgationes vulgares per ferrum candens, aquam ferventem & frigidam quicquam moribus Germanorum opponi poterit. Non tamen hæc fuerunt, quæ Clerum Pontificium moverent, ut alias & suas leges introducerent, cum facile ex historiis ostendi possit, ipsum Clerum istos ritus injustos & superstitiosos si non

Bonos hos mores tollere voluerunt leges scriptæ non bone.

Probat, leges scriptas in Germaniam introductas esse peiores moribus antiquis,

intro.

K

introducisse, certe valde fovisse. Id urebat Clerum, quod in scriptis moribus Germaniæ nonnulla legerentur, quæ auctoritati Clericali aperte detraberent, & quod tanta esset auctoritas horum morum, ut Juri Pontificio cedere nollent, *vid. Conring. d. tract. c. 31. p. 192. seq.* Et revera si quis consideret, quanta impietas, superstitio, fraus, libido litigandi, quantus factus impertinens, quam ineptiens persuasio hominum indoctorum de eruditione solida ac eminenti, quanta palliatio omnium scelerum sub nomine justitiæ ubique per illud jus Canonicum, & suo modo etiam per jus Justinianeum sint introducta, is sentiet, quod emendatio morum Germaniæ per hoc jus utrumque sit similis curæ, qua Medicus quispiam imperitus forte uteretur, si laboranti dolore dentium tale medicamentum præberet, quod dentium quidem dolorem sisteret, sed inficeret hominem lue venerea.

Taxatio impertinens, quod Germani utantur legibus Ethnicis, cum debeant uti Christianis.

§. LX. Nolim tamen, in describendo morbo, quo laboramus in Germania, illo medio termino uti, quem a multis viris, piis quidem, sed non magnopere prudentibus, sapius afferri observavi. Causam corruptæ Jurisprudentiæ esse, quod utamur legibus Ethnicis Ulpiani, Pauli, Diocletiani &c. Utendum esse legibus divinis & Christianis. Postularet hic error integram dissertationem, jam cum scopus noster id non admittat, paucissimis eum detegemus. 1. Leges coercent homines improbos, dirigunt contractus civium &c. Quare æque imperitum est, leges dividere in Ethnicas & Christianas, quam si quis delicta dicat esse vel Christiana, vel Ethnica, aut contractus velit esse vel civiles vel Evangelicos, aut denique caecos & caecos Christianos Ethnicis præferat. 2. Ista objectione maxime Clerus Pontificius usus est, dum vel mores populorum bonos vel etiam Jus Justinianeum ejicere, & loco ejus Jus Canonicum introducere voluit. Et videant, quibus hodie idem monitum inculcatur, annon, qui id dant, æque ut Clerus Romanus intendant, ut soli imperent. 3. In Legibus Gentilium sunt multa bona. Lege Leges Romuli & Græcorum Legislatorum & deprehendes. Imo lege ipsas leges Ulpiani, Pauli, Diocletiani &c. & deprehendes. 4.

Le-

Lege Mosaica forenfi quidem nulla est præstantior & prudentior, sed uti variis ex rationibus impossibile est, ut ea tota introducatur, stultum autem esset, particulam ejus aliquam velle introducere, & reliqua intacta relinquere, quia legum Mosaicarum est intima connexio, ut una sine altera esse commode non possit; ita etiam frustra Christus sapientiam summam docuisset, si vellemus Legem Mosaicam, ut umbram saltem sapientiæ Christianæ iterum introducere, præprimis cum leges forenses legibus ceremonialibus ita sint immixtæ, ut vix commode rursus separari possint. 5. Leges vero Ceremoniales rursus velle introducere, etsi apertum sit, idem esse, ac si quis Christum tolleret, cuiuslibet tamen arcanas hominum machinationes callenti facile transparet, Levitarum potentiam & præminentiam causam primariam esse, cur leges Mosaicæ commendentur. 6. Christianæ leges insuper vel ideo non possunt commendari præ gentilibus, quia Christus nullam legem tulit, sed fuit doctor saltem sapientiæ, non legislator. Neque tulerunt ullam legem Apostoli. 7. Quod si per leges Christianas intelligant Christianorum Imperatorum, nego illas meliores fuisse legibus Imperatorum Gentilium. Lege eas in Codice Theodosiano, & Justiniano, lege integras leges Justiniani ipsius, & deprehendes tantum non in singulis lineis, quantam imprudentiam legislatariam illæ sapiant, quia videlicet Clerus oratoriam suam sacram & proemia Platonica, etiam per gnathones suos aulicos incipiebat legibus immiscere. 8. Quod si sub legum nomine intelligantur dicta Patrum, qualibus Decretum est refertum, sentis iterum, quam Papisimum sapiat istud monitum, præprimis si simul cogites, quod nulla sententia & doctrina tam absurda sit, quam non docuerit aliquando unus vel alter Ecclesiæ Pater &c.

§. LXI. Sed curam jam forte a me postulas, & quomodo felicitas antiqua Germanorum, dum moribus suis viverent, & mores scriptos ignorarent, iterum reduci possit. Ingentie respondebo, me eam nescire, sed id tamen simul scire, omnia remedia hæctenus propofita, puta Venturæ de Valentis

K 2

tiis

tiis in Parthenio litigioso, Autoris des Bedencens von Justiti-
en Wesen, eorum qui consilia dederunt de novo Codice fa-
ciendo aliorumque esse insufficientia, pene dixerim imperti-
nentia, & ubivis indicantia defectum prudentiæ civilis. Non
poteris hic dicere unum consilium esse altero melius, sed ve-
rius est, unum esse altero deterius. Debebamus experien-
tia didicisse, quod nullum remedium sit minus aptum, quam
incertitudinem juris dirimere velle legibus scriptis. Exem-
plum præbeat corpus Juris Saxonici Electoralis. Dissensus
& incertitudines tollere intendebant Constitutiones Divi Au-
gusti. Ex his novæ dissensiones ortæ sunt. His mederi vo-
lebant decisiones novissimæ. Sed & in has scriptæ sunt di-
sputationes fori, & pepererunt adeo illa novas dissensiones.
Quodsi & hæc per novas decisiones tollantur, & ea methodo
infinities procedatur, infinities etiam multiplicabuntur dissen-
siones collegiorum. Cape aliud exemplum. Non utuntur
apicibus & tricis juris communis causæ mercatoriz & cambi-
ales, quia totæ, quantæ quantæ sunt, moribus & originem &
augmenta debent. Quodsi dubium circa eas fuerit ortum,
communiter per arbitria mercatorum peritorum, quæ PARE-
RE vocantur, hætenus ea feliciter fuere sublata. Saxonia
& Lipsia, uti semper abundavit Viris Jure Consultissimis, ita
& ante vicennium tentarunt, judicium de causis cambialibus
& mercatoriis in formam artis redigere. Sed interroga mer-
catores, interroga advocatos, & deprehendes, annon infinita
dubia nova ac dissensiones ex pio illo proposito orta sint ac
quotidie oriantur. Quodsi in negotiis simplicibus & planis
difficultates hæc oriuntur, quid de negotiis aliis timendum est?

*Dixit, per
quam emen-
dacio sperari
possit.*

§. LXXII. Scio etiam dixtam, qua si utamur, aliquando
sperari potest, ut mores pristinos & utiles iterum recuperatu-
ri simus. Si agnoscamus in Academiis, omnem causam mali
a Clero Pontificio per Academiis ortam esse; si patiamur hæc
publice in Academiis doceri; si palpemus ignorantiam nos-
tram in patriis moribus; si hæc agnitio ignorantiz nostræ de-
siderium excitet, cognoscendi mores, secundum quos ali-
quando

quando pronunciandum est, cum Academias reliqueris; si tum mores cognitos in Academiis doceamus, relicto jure peregrino & ad mores patrios minime apto; si hac doctrina imbuti membra fiant collegiorum Juridicorum, Scabinatum, Prætoriorum &c. Etenim per observationes oppositas mores Germani corrupti sunt, non poterunt ergo commodius quam ista via emendari. Festina lente. Pedetentim, paulatim. Legibus emendationem velle tentare frustraneum est, cum legibus ægrotemus. Apposite Socrates Gallorum Michael Montanus dans les Essais au livre troisieme, chapitre 13. p. m. 1074. suiv. Nous avons en France plus de loix, que tout le reste du monde ensemble & plus qu' il n'en faudroit à regler le monde d' Epicurus: ut olim flagitiis, sic nunc legibus laboramus: & si avons tant laissé à opiner & décider à nos juges, qu' il ne fut jamais liberté si puissante & si licentieuse. Qu' ont gagné nos législateurs à choisir cent mil especes & faits particuliers, & y attacher cent mille loix? Ce nombre n' a aucune proportion avec l' infinie diversité des actions humaines. La multiplication de nos inventions n' arrivera pas à la variation des exemples. Ajoutez y cent fois autant: il n' avindra pas pourtant, que des evenemens a venir ils s'en trouve aucun qui en tout ce grand nombre de milliers d' evenemens choisis & enregistrez en rencontre un, auquel il se puisse joindre & apparier si exactement, qu' il n' ye reste quelque circonstance & diversité qui requiere diverse consideration de jugement. Il y a peu de relation en nos actions, qui sont en perpetuelle mutation, avec les loix fixes & immobiles. Les plus desirables ce sont les plus rares, plus simples & generales: Et encore crois ie qu' il vaudroit mieux n' en avoir point du tout, que de les avoir en tel nombre que nous avons. Nature les donne tousiours plus beureuses, que ne sont celles que nous nous donnons. Tesmoin la peinture de l' age doré des Poetes: & l' estat où nous voyons vivre les nations qui n' en ont point d' autres. En voila qui pour tous inges employent en leurs causes le premier passant, qui voyage le long de leurs montagnes: Et ces autres eslient le tour de marché quelqu' un d' entre eux, qui sur le champ decide tous les procez. Quel danger y auroit il, que les plus sages unidaissent

ainsi les nostres, selon les occurences, & a l'oeil, sans obligation d'exemple & de consequence? Achaque pied son soulier.

*Etiā in
Germania
leges scriptae
non tollere
potuerunt
mores deprava-
tos.*

§. LXIII. Et jam saepius experti sumus in Imperio Germanico veritatem eorum, quae supra §. 43. & seqq. docuimus, quod ob non recte ponderatam prudentiam legislatoriam leges etiam optimae non possint tollere mores pessimos, deprehendemus etiam, easdem rationes subesse, quas supra annotavimus. Quænam est ratio, quod Ordinationes Politicæ Imperii Recesibus insertæ & toties a singulis Statibus renovatæ, quod prohibitiones compotationum & poculorum salutis toties in Recesibus ipsis repetitæ nullum habuerint effectum? Quia tentavimus effectus vitiorum tollere non sublatis causis; quia confudimus officia docentium cum jure principis; quia leges executione, & possibilitate exequendi destitutæ fuerunt; quia defuerunt exempla potentum secundum leges viventium; quia mores non eruberunt bibere in sanitatem recessuum Imperii. Eadem dicenda sunt etiam de ordinationibus Ecclesiasticis, quæ æque contemptui sunt magis, ob easdem prudentiæ regulas non observatas, quam ut usum aliquem habeant. Diximus supra, leges doctrinales cum proëmiis & prologis ac ratiocinationibus originem debere Philosophiæ Platoniciæ & recte esse irrisas a Seneca. Cum autem in seculo potissimum quarto & quinto Philosophia Platonica fere sola regnaret, minimum apud Episcopos & Patres Ecclesiæ, & hi multa etiam in aulis gubernarent, factum est, ut & hi prologi & epilogi & ratiocinationes in leges Principum Christianorum se insinuarent, ut ex omnibus eorum constitutionibus apparet. Et hoc malum ab illo tempore non decrevit, sed indies majora incrementa sumsit. Hinc ordinationes ortæ, seu hermaphroditæ partim leges partim doctrinæ, quæ hodiernum etiam post reformationem retinentur, quamvis nullum vel certe exiguum effectum habeant, partim, quia quædam bonæ mentes ad monasteria magis quam ad imperia aptæ illas adhuc quotidie suadent ac commendant, partim, quia

quia nullus Jctorum, quod sciam, istum nævum detexerit, sed vel torrente communis erroris se abripi passi sunt omnes, vel nondum sicut veritatem tuto profiteri.

§. LXIV. Ex dictis explicationem accipient ea, quæ Eques *Explicantur*
 Generosus, & vix parem habens, Illustris Seckendorffius *monita Se-*
 memoria scripta reliquit *in tractatu de statu Principum Germania*
Part. 3. cap. ult. n. 22. seq. etsi prima fronte videri possit, acsi *Ordinatio-*
 communem errorem erret; Ita enim disserit: Das andre *nibus Aulicis.*
 Mittel (secundum hanc, videlicet Platonizantem & Clerical-
 em Jurisprudentiam) zu rechter Christlicher und löblicher
 Anstalt bey Hoff ist eine gemeine durchgehende Hoff-
 Ordnung/ (nam communis iste error putat, leges esse medi-
 um virtutum & ipsius Christianismi impetrandi) darinnen
 allen Hoff Bedienten etliche nothwendige Stücken / die
 sie zu Christlicher und treuer Verrichtung Ihres Amtes
 thun oder meiden müssen / wohl eingebunden werden.
 (H. e. ipsi serio dicitur & inculcatur, quia docemus in Acada-
 miis, fontes defectuum omnium esse in intellectu, & homines
 nescire ea, quæ bona sunt, ergo necesse esse, ut ex ordinatio-
 nibus discant.) Beym ersten Punct soll ein jeder Fürstl. Hof-
 Diener Sich zu der Christlichen Religion bekennen/
 (Confessio facilis est, & non multum proderit.) auch dero sel-
 ben von Herzen zugethan seyn: (Debebamus esse virgines.
 Hoc nunquam ordinatio aulica efficiet, & si esset tam ef-
 ficax, ut posset efficere, ut homines Deum & proximum toto
 corde & sincere amarent, quid Christo opus fuisset? Cum
 autem id efficere nequeant, frustra est, ordinationes facere de
 re impossibili.) oder da er sich davon zu einer andern Mei-
 nung wenden wolte / (Jam quidem res aperta est, sermo-
 nem esse de religione, quæ in OPINIONE consistit. Atqui
 talis Religio nec Deo placet, nec ulli hominum prodest, nisi
 Clero Papali:) solches Pflichtenmäßig anzeigen ic. (Igitur
 hoc primum punctum, cum ad legum vim non pertineat, sed
 ad cathedras Doctorum, poterat ab ordinatione Aulica abes-
 se.) Zum andern werden die Hoff Leute durch die Hoff
 Orde

Ordnung zu etlichen Tugenden absonderlich vermahnet/
und von gewissen Lastern abgemahnet / (Hortari non est
officium Principis, sed Doctorum, quæ hic iterum miscentur.)
Sie sollen sich alles erbarlichen Wandels höchlich be-
fleißigen / insonderheit der Demuth / Gehorsams / Bes-
cheidenheit zc. Wahrheit / Verschwiegenheit / Tüchtigkeit
Verträglichkeit und dergleichen / (Bene, si exempla multa ha-
rum virtutum deprehendant Aulici in Aulis.) Zingegen sol-
len Sie diejenigen Untugenden insonderheit vermeiden/
welche durch bösen Gebrauch leider an den meisten Hoff-
sen in Schwang gehen / (Quomodo vero evitabunt, si plu-
rimis exemplis horum vitiorum ad eadem irriterentur ? Quod si
illa vitia in ista Aula, quæ talem Ordinationem præscribit, ex-
ulant, melius esset, imitari Lycurgum, de parricidio nihil in
Republica sua vetantem, quam ut prohibitione appetitum ho-
minum ad res veritas pronum excitent. Si contra hæc vitia
etiam in illa Aula regnent, omnis Ordinatio in contrarium dire-
cta erit ludibrio :) als Gotteslästern / Flüchen / Schweren-
abergläubische / und der Zauberey ähnliche Händel treiben/
Schlägereyen und Frevelthaten / Fressen und Sauffen/
schandiren / und liederliche Possen treiben / mit verdächtigen
Weibes Personen unter allerhand Vorwand umgehen / oder sich behängen / Karten und Würffspiel
treiben / Untreu und Unterschlag allerhand Herrschafft-
lichen Vorraths / Speise und Tranccks fürnehmen. zc. (Si
hi mores in aulis regnant, quid putas profuturas esse omnes
ordinationes, etiam optimas ?) Zum dritten gehet die Hoff-
Ordnung dahin / daß ein jeder seines Amtes treulich ab-
warte / u. s. w. Nachdem auch einem Diener nicht alles
vorgeschrieben werden kan / soll sich ein jedwedet
auff der Herrschafft Befehl zu allerhand anständigen
Verrichtungen gerne gebräuchen lassen. zc. (Ergo & hoc
caput parum utilitatis habebit. Uti enim pleraque non poterunt
comprehendi in ordinatione scripta, ita & illa generalia
poterant brevissimis verbis viva voce inculcari.) Vierdentes
ber

begreiff auch die Hoff-Ordnung diejenigen Puncta, welche zu respect gegen die Fürstliche Herrschafft und dero hohe vorgesezte Hoff, Aempter dienen. (Atqui & hoc caput ex usu, non ex ordinatione discitur.) Jam computa, quid in Ordinationibus Aulicis restet, quod verum & genuinum usum prestare possit.

§. LXV. Fuisse autem eandem nobiscum Viro Illustri *Ostenditur*, mentem, & saltem ea tempora, in quibus scribebat, apertio- *Seckendorf-* rem veritatis professionem non tulisse, præter alia infinita in- *fium nobis-* dicia (conf. v. g. quæ in *addit.* §. 46. de corruptis aularum *cum sensisse.* moribus apertius disserit,) id monitum docet, quod *eod. cap. n.* 33. p. 593. *addit.* Nichts minder pfleget und soll auch billich ein löblicher Regent die gemeine Hoff-Ordnung also einrichten lassen / daß dadurch Ehre / Tugend und Sucht gepflanzt / und seine Hoffstatt zu einen guten Exempel für alle andre Haushaltungen im Lande diene. Denn sehr schädlich und unchristlich ist / wenn man im Lande allerhand Uppigkeit und Lastern insonderheit Fluchen / Schweren / Schlägereyen / Frevelthaten / Unzucht und schandbare Worte / gewaltsames Beginnen / Betriegerereyen / gewinnsüchtige Spiele durch öffentliche Gesetze verbeut und straffet / aber bey Hoffe solche für Kurzweil und gute Sitten / oder je für lächerliche und leidliche Possen hält.

§. LXVI. Denique quæ supra §. 49. *seq.* de abrogatione *Contra in* legum scriptarum per mores docuimus, ea etiam in legibus pu- *Germania* blicis Germaniæ suis exemplis non destituuntur. Sæpius in *etiam mores* Aurea Bulla obtestationes fiunt, quod ea debeat perpetuo va- *sustulerunt* lere. Loca eam in rem collegit D. Hertius *dissert. de lege, clau. leges scri-* lere. Loca eam in rem collegit D. Hertius *fulane abrogari possit, munita scilicet. 2. §. 5.* Et tamen non pauca *ptas.* dita etiam tacite moribus sunt abrogata. *Vide quæ resenset D.* Hertius *ibid.* & quæ de toto hoc negotio anno præcedente peculiari *dissertatione multa industria collegit Consultissimus Brunne-* Unicum saltem exemplum ex initio ejusdem, aliis omissum *af-* feramus. Disponitur ibi *in cap. 1. de salvo conductu Electo-* ribus

ribus præstando sub pœna perjurii & amissionis voti. At vero mores quotidie ostendunt, integrum illud caput de salvo conductu hodie non amplius esse in usu. Ratio in promptu est. Quia enim tempore Aureæ Bullæ nondum pax publica erat stabilita, conductu salvo opus erat. Ad successu temporis & propter pacem publicam, & propter incrementa potentia Electorum & ob alias causas statu imperii mutato dispositio illa Aureæ Bullæ sensim exolevit. Ut jam nihil dicam de cap. 9. ubi per modum privilegii conceditur Electoribus, tanquam singulare privilegium, jus metallifodinarum, quod hodie desinit esse privilegium, cum & alii Status Imperii vi superioritatis territorialis hoc jus sibi vindicent.

*Etiã non
usu; etiã si
leges scripte
clausulam de
non abrogan-
de habue-
erunt.*

§. LXVII. Est autem istud exemplum de salvo conductu mutato ad nostrum institutum maxime commodum, partim quia illud caput clausula de non abrogando erat munita, (sic enim incipit Aurea Bulla: *Decernimus & presenti edicto Imperiali perpetuo valituro sancimus &c.*) & quia abrogatio illa magis in non usu, quam in usu contrario constitit. *vid supra §. 51. & 52.* Et possunt insuper alia legum exoletarum per non usum exempla afferri. Jubet Recessus Imperii de ann. 1512. tit. 4. ut Fiscalis Imperii inquireat in Blasphemantes etiam Principes & Electores Imperii, imo puniri vult Principes Imperii, si blasphemantes non puniant. Jubet Aurea Bulla cap. 2. §. 5. Electores, si stato tempore non eligant Regem, panem solum manducare & aquam bibere: At quis non palpat, etiam si cæcus sit, talia non usu exolevisse. *Vid. Dn. Brunnemann, d. Dissert. de A. B. mutatione §. 13. & 27.* Et si, quod clausulam de non abrogando attinet, dicendum, quod res est, ea vel singularem factum & opinionem de rara & nulla emendatione opus habente prudentia legislatoria, vel etiam crassam incertiam, quid ad legumlationem requiratur, in eo, cujus ministerio hac parte princeps usus est, arguit. Ac nemo dubitat, quin ejusmodi leges omnino mutari possint, tantum de modo quæstio est. *vid. D. Hertium d. l. Sect. 1. n. 4. §. seq.* In specie autem Bartolus vel quicumque alius fuit Aureæ Bullæ conscriptor, pro ratio.

ratione illorum temporum ita prudentia civili erat destitutus, ut in singulis paginis defectus iudicii pelluceat. Si quis saltem prooemium perlegat doctrinæ saniori politicæ advetus, vix absque viscerum commotione id facere potest. Et tamen commentatorum Aureæ Bullæ singula verba ejus exofculantur, in singulis mysterium quærunt, argumenta ex locis minime aptis (v. g. de septem candelabris.) etiam in controversiis illusterrimis afferunt, Sed hi omnes defectus, ex communibus Academiæ nãvis profluunt, notatis superius § 36. 46. 63.

§. LXIIX. Cum ergo de legibus solo non usu abrogandis & leges expressæ Romanæ (vid. §. 1.) & ratio (vid. §. 22.) & exempla (vid. §. 53. 54. 67.) adsint, mirum videri posset, qui venerit aut Glossatoribus in mentem, ut illam falsam doctrinam proponerent, leges non tolli non usu, sed usu contrario, aut etiam qui factum fuerit, ut tot eximii JCTi, qui Glossatorum alias inceptas observarunt, in hoc errore tam supine eos secuti sint. Et de Glossatoribus quidem res plana est, eos ignorantiam communem illorum temporum & carentiam bonarum literarum etiam in hunc errorum duxisse. At nostros JCTos quod concernit, interesse aliquid magnum & præcipuum a cognitione veritatis eos detinuit. Scilicet docuerunt: Jus Romanum magnum habere in foro usum, quia tanquam jus commune in Imperio receptum sit. Quod si quis contra urfit, illum usum non apparere, exceperunt, nusquam tamen leges Romanas esse abrogatas. Et pro corroboranda hac insufficiente responsione finxerunt duo parum sana axiomata, quod non mutatum est, cur stare prohibeatur, (præprimis cum ejus verba deprehenderent in l. 27. C. de testam.) & alterum huic parallelum: Leges non tolli non usu, sed usu contrario. Cum autem hodie ista fabula de recepto Jure Romano tanquam jure communi per Culpisium sit felicissime explosa, & in aprico sit, Jus Romanum, si quis ejus usus est, tanquam jus saltem subsidiarium valere, & ita illa pseudo brocardica usum illum, ad quem antea adhibebantur, non amplius præstant, sperandum est etiam, Doctores mox agnituos esse, leges etiam non usu tolli. Declaremus rem exemplo,

*Origo erroris
communis,
quod leges
non possint
abrogari solo
non usu.*

plo. *Error Communis*: Actiones pœnales sunt cum Jure Romano, tanquam jus commune, receptæ. *Ratio*. Atqui non sunt in usu. *Error*. Non tamen sunt abrogatæ. Non adest usus contrarius &c. Quod si invertas hypothesin, aliter cantabit error. Videamus. *Ratio*: Valet saltem Jus Justinianeum in subsidium, deficientibus moribus. *Error*. Ergo usum habebunt actiones pœnales, quia hic mores deficiunt. *Ratio*. Imo vero mores hic non deficiunt, sed mores, quia illis actionibus non utuntur, etiam usu nondum eas receperunt. *Error*. Quod non mutatum est, cur stare prohibeatur. *Ratio*. Quod non receptum est, cur receptum esse dicatur. *Error*. Non usus non tollit legem. *Ratio*. At respublica, quæ lege peregrina non utitur, ostendit illam legem apud se non habere usum. *Error*. Quis prohiberet, si vellet quis v. g. actionem vi bonorum raptorum instituire, si iudex vellet secundum petitum in triplum condemnare? *Ratio*. Ego prohiberem, ne jure peregrino & ad mores patrios non apto macularet mores patrios. *Error*. Sed quid si mea autoritas plus valeret apud Advocatum & Judicem, annon tunc actio pœnalis esset in viridi observantia in foris Germanorum? *Ratio*. Non esset. Finge: Esse civitatem, cujus omnes cives sobrie vivant & modeste, unus autem noctes potando, dies dormiendo consumeret. Quid putas, an homo sanæ mentis propterea diceret, afortiam in illa civitate esse in viridi observantia, aut usu receptam? &c.

Respondetur illis, qui th. quod diximus, mores Germaniæ etiam tollere posse leges, negant, ob. quæ clausulam de non abrogando habent. Sic enim ait: Adeo observantiam ro hoc procedit (quod observantia sit fidissima juris præcedentis Imperii vol. interpres) ut & juri scripto præferendum cum Bilembachio dixerit lere posse le. Klokius, cum aliis Richterus: neque enim novum est, posse etiam, quæ puges scriptas hinc constitutionibus sancita fuerunt, per subsequentem imperii usum observantiam, quæ tacito summæ potestatis consensu & observatione am contrari. fulcitur, denuo abrogari, aut certe mitigari, varique immutari momentaneam verantes. nente Itero; nisi quod existimaverim, eas hic excipiendas esse leges, quibus discrete provisum est, ne observantiam contra allegare liceat, cujus rei speci-

specimen habemus in Constitutione pacis publicæ Wormatiæ facta de An. 1495. tit. 10. Wir setzen auch. Nos autem hic nihil excipiendum putamus, nec obstare arbitramur doctrinæ nostræ d. tit. Constit. de pace publica. Nam 1. id ibi saltem dicitur, quod contra constitutionem illam nulla privilegia antea concessa, aut observantia contraria allegari debeat, ergo magis loquitur de observantia præcedente, quam de subsequente. 2. Etiamli expresse disponeret, ne quidem futuram consuetudinem contrarium debere inducere, non tamen posset illa clausula in illa lege majorem habere effectum, quam habet in aliis legibus, hoc est, non magnum. 3. Etiam istam legem de pace publica moribus hæcenus fuisse mutatam, ut plerique Status imperii præter jus belli defensivi, quod ibi concessum est, utantur etiam jure belli offensivi (ex justa videlicet causa) quod ibi est prohibitum, experientia testatur, & ratio defendit, quia jubetur ibi *in d. constit.* quod quilibet offensus debeat esse contentus, ut causam suam in judicio debito modo agere liceat. At per nævos status hodierni Imperii Germanici factæ sunt lites in Dicasteriis Imperii immortales. Unde idem est in effectu intuitu Statuum potentum, acsi judicia cessent. Ubi autem cessant judicia, ibi licet etiam bello offensivo vindicare injuriam illatam. Illust. Seckend. *im Fürsten Staat. p. 2. c. 8. n. 6. p. 201.* Es ist kein grösserer Anlaß zu Unwillen, Aufruhr und Krieg in grossen und kleinern Regimenten, als die übele Beschaffenheit der Gesetze und Gerichtsstellen, sintemahl die Erfahrung bezeuget, daß endlich diejenigen, welche ihr Recht mit Hülffe der Obrigkeit nicht erlangen können / solches mit der That suchen / und Aufruhr und Krieg erwecken. Et mox: *Ein Landes Herr soll keine Selbstthätigkeit / so lange er Rechtens geniessen kan / vornehmen / noch den Seinen gestatten.*

§. LXX. Præivit quidem Limnæus in sententia illa, quod *Monita circa* Status Imperii habeant etiam jus belli offensivi *lib. 4. Jur. Publ. c. explicatio. §. n. 247. seq.* Sed quemadmodum alii Juri celebres communem doctrinam hic Limnæo contradicunt, jus belli statuum tantum ad de. *ne. quod statuum defensivum refringentes; ita non est diffidendum, quod Limnæus tribus imperii* senten-

competat etiam jus belli offensivæ.

sententiam suam male ex legibus Imperii probare voluerit, cum leges Imperii potius doceant contrarium, & faveant sententiæ communi, maxime vero ipsa constitutio de pace publica sit. *Als das von Zeit. & novissime Instrum. pac. art. §. 7. & adeo thesis Linnæi ex fundamentis nostræ dispositionis sit defendenda.* Nec dubito Viros Celeberrimos diu assertum hoc fuisse agnituros, nisi vidissent sibi obstare expressa verba legum, etiam novissime repetita, & nisi Brocardicum istud: *Leges valere, donec abrogentur, nimis crude in Academiis expositum, ipsis remoras injecisset.* Quare digna res esset industriæ, si quis post diligentiam Dattii in describenda historia pacis profanz, jam paucis exponeret fata illius constitutionis. Et mallem negotium hoc ita distincte tractari, ut 1. causæ explicentur, cui constitutiones præcedentium Imperatorum de pace publica nullum effectum habere potuerint. Inter eas potissimum 2. quod ob nimis tum turbatum statum diffidationes sub certis conditionibus fuerint permixtæ. 3. An possibile sit, bello defensivo subditis permisso pacem publicam in regno procurare? 4. Cur tamen id in constitutione Maximiliani fuerit permixtum? 5. Sine rationabili administratione justitiæ non potuisse etiam efficaciter prohiberi bella offensiva. 6. An ipsa institutio, ac ordinatio Cameræ, ejus emendationes subsecutæ, & praxis hodierna ita sint comparatæ, ut deinceps potens contra potentem principem rationabiliter administrationem justitiæ cum effectu sperare possit? 7. Quam difficile & fere impossibile sit bella offensiva & defensiva in applicatione ad casus obvientes exacte secernere. 8. Ex historiis omnium bellorum post constitutionem pacis publicæ ortorum constare, ab utraque parte semper, & turrobieque quidem cum maxima plerumque verosimilitudine, præsumtum fuisse, bellum defensionis causa esse susceptum. 9. An leges effectum habere possint, quæ medium subministrant dispositionem legum cavillandi? 10. Quænam sint rationes status, cur in novioribus legibus ut instrum. pacis, & capitulationibus ac recessibus res quædam absolutæ aut quarum effectus nullus sperari potest, reperantur &c. Sed hanc curam aliis relinquo, Mihi enim jam ulterius progredi non licet.

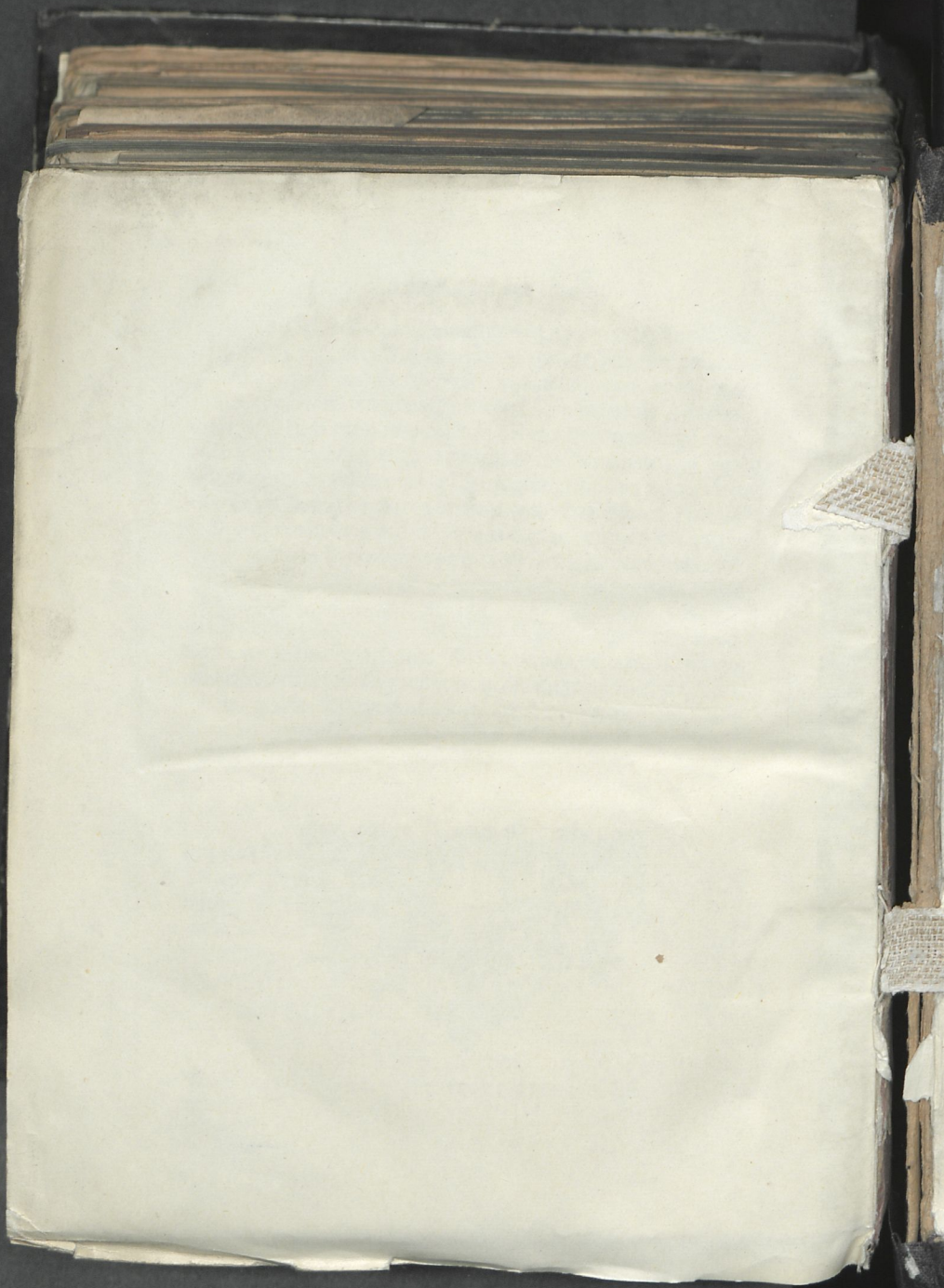
Con-

Conspectus totius Dissertationis.

Origo disputationis. §. I. Cur dissertatio hæc ad jus publicum sit relata
 §. II. Summa dicendorum. Tria genera contentionis morum cum jure
 scripto, §. III. Prima questio; An preferendi sint mores in genere legibus
 scriptis? Notanda quoad statum controversiæ. §. IV. Præstat, rem pu-
 blicam bonis moribus uti, quam bonis legibus. §. V. Primum argumen-
 tum, petum ob origine legum scriptarum. §. VI. Qua in re præfere-
 da est historia sacra historiis Græcorum & Romanorum §. VII. Respu-
 blica Antediluviana jure non scripto perpetuo fuere use. §. VIII. Eadem
 de Rebuspublicis post diluvium dicenda sunt, usque ad tempora Mosi. §.
 IX. Moses primus legum scriptarum conditor, necessariorum ob nimis
 corruptos mores populi Israëliti, §. X. Sed insufficientium tamen ad
 restaurandos bonos & sanctos mores, quorum recuperationem absque le-
 gibus scriptis demum Christus docuit. §. XI. An primus Moses scribendi
 artificium & literas invenerit. Rationes dubitandi. §. XII. Rationes de-
 cidendi. §. XIII. Comparetate cum doctrina nostra opiniones Gentilium,
 nimirum Epicuri. §. XIV. Platonis, §. XV. Aristotelis, §. XVI. Cice-
 ronis, §. XVII. Justiniani, Salustii. §. XVIII. Seneca, §. XIX. Taciti, §.
 XX. cum explicatione Forstneri. §. XXI. Notatur Polydorus Vergilius,
 §. XXII. & Henricus Salmuth. §. XXIII. Alterum argumentum, mul-
 tos populos vixisse sine legibus scriptis, nullos sine moribus non scriptis. §.
 XXIV. Imperfectio legum scriptarum agnita a Platone, §. XXV. & A-
 ristotele, §. XXVI. ac Cicerone, §. XXVII. Novum argumentum: Le-
 ges scriptæ pluribus cavillationibus sunt subjectæ, quam mores & jus non
 scriptum. §. XXVIII. Causa hujus diversitatis. Dubia circa eam. §.
 XXIX. Responderetur dubiis. §. XXX. Loquens ea præmeditatione non
 utitur, qua scribens. §. XXXI. Mores sunt indeterminati, leges liberta-
 tem determinant, §. XXXII. & scripta magis, quam voce prolata. §.
 XXXIII. Inde securius fraus admittitur contra leges scriptas §. XXXIV,
 quam adjuvant varia pseudo regule interpretationis, §. XXXV. & quæ-
 sita mysteria in singulis verbis. §. XXXVI. Leges non scriptæ Lacedæ-
 moniorum a Lycurgo latæ & earum encomium. §. XXXVII. Contra de
 legibus Atheniensium non scriptis a Solone latæ sequitur Anacharsidis ju-
 dicium §. XXXVIII. Berneggeri sententia pro bonis moribus contra bo-
 nas leges. §. XXXIX. Ejusdem pro necessitate legum in Republica di-
 sputatio.

sputatio. §. XL. Cui satisfi. §. XLI. Quatenus leges scriptae sint ne-
 cessariae. §. XLII. Transitus ad secundum collisionis membrum. Prin-
 cepti si mores per leges vult tollere, debet evitare quosdam nexos. §.
 XLIII. Ne leges sint plurimae. §. XLIV. Ne leges incendiant tollere vi-
 tiorum effectus, sed radices. §. XLV. Ne confundant officium docentis
 cum jure principis. §. XLVI. Ne aggrediantur vitia nimis radicata scri-
 ptis legibus ejicere, §. XLVII. Sed exemplo prius praecant, tum leges
 adjumentii loco adhibeant. §. XLVIII. Tertium membrum collisionis.
 Mores possunt leges scriptas abrogare, etiam mali bonas. §. XLIX. Nec
 obstat, voluntatem principis expressam praefendam esse tacite. §. L.
 Mores tollunt etiam leges, clausula, ne unquam abrogentur, munitas. §.
 LI. Lex scripta etiam solo non usu tolli potest. §. LII. Legum per mo-
 res mutatarum exempla duo ex Plinio. Primum. §. LIII. Secundum,
 §. LIV. Applicatio dictorum ad Germanos. Apud hos fere perpetuo
 plus valuerunt mores, quam leges scriptae. §. LV. Asserti hujus exempla.
 §. LVI. (Officia Aulica Germanorum jam Herodoti tempore usitata §.
 LVII.) Bonos hos mores tollere voluerunt leges scriptae non bonae §.
 LVIII. Probatur, leges scriptas in Germaniam introductas esse peiores
 moribus antiquis, §. LIX. Taetatio iuspertinens, quod Germani utan-
 tur legibus Ethnicis, cum debeant uti Christianis. §. LX. Cura mor-
 bi Jurisprudencia Germanica impertinentes. §. LXI. Diata, per
 quam emendatio sperari possit. §. LXII. Etiam in Germania leges
 scriptae tollere non potuerunt mores depravatos. §. LXIII. Explicantur
 monita Seckendorffii de Ordinationibus Aulicis. §. LXIV. Ostenditur,
 Seckendorffium nobis cum sensisse. §. LXV. Contra in Germania etiam
 mores sustulerunt leges scriptas LXVI, etiam non usu; etiam si leges
 scriptae clausulam de non abrogando habuerint. §. LXVII. Origo erroris
 communis, quod leges non possint abrogari solo non usu. §. LXVIII. Re-
 spondetur illis, qui negant, observantiam imperii tollere posse leges scri-
 ptas observantiam contrariam verantes. §. LXIX. Monita circa ex-
 plicationem doctrine, quod Statibus Imperii competat jus belli,
 etiam offensivi §. LXX.

F I N I S,

Healle, Diss., 1701 S/7I

ULB Halle
001 836 390

3

SG.

DISSERTATIO JURIS PUBLICI, 1701
MORUM 386
CUM
JURE SCRIPTO
CONTENTIO,

QUAM
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO;
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,
DOMINO
FRIDERICO WILHELMO,
REGNI BORUSSICI HEREDE &c. &c.
Publico Eruditorum Examine submittit
JOHANNES FRIDERICUS BACHOV,
LIBER BARO AB ECHT,
PRÆSIDE
DN. CHRISTIANO THOMASIO, Jcto,
CONSIL. REG. BORUSS. ET PROF. PUBL.
Ad diem 14. Octobr. Anni M DCC I.
H. L. Q. C.

HALÆ, Typis CHRISTOPHORI SALFELDII, REGIM. REG.
BORUSS. Typogr.

